

Institute for Macroeconomic
and Regional Studies

Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti

2023
2024
2025

OKTYABR
NOYABR
DEKABR

Faoliyatning
asosiy
ko'rsatkichlari

Mundarija

O'zbekiston bank tizimidagi raqobat darajasi: 2024-yilning III choragi uchun Xerfindal-Xirshman indeksi	2
Chimboy va Amudaryo tumanlarining master-rejalari ishlab chiqilmoqda	4
2024-yilning oktyabr oyida Toshkent shahrida uy-joylar uchun ijara narxlari tahlil qilindi.....	5
2024-yilning noyabr oyida Toshkent shahridagi yirik supermarketlarda 21 nomdagि oziq-ovqat mahsulotlari narxining o'zgarishi ko'rib chiqildi.....	7
O'zbekiston shaharlaridagi urbanizatsiya jarayonining tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri o'rganildi.....	8
2024-yilning oktyabr oyida avtomobil narxlari tahlili	9
Talabalarning elektr energiyasini tejash va energiya samaradorligi bo'yicha fikri o'rganildi	11
Respublikada uy-joy va ipoteka bozoridagi faoliik darajasi tahlil qilindi.....	13
O'zbekistonda urbanizatsianing rivojlanish tendensiyalari	15
Respublika avtomobil bozoridagi faoliik darajasi o'rganildi.....	16
Tungi yoritilganlik darajasi, iqtisodiy faoliik va yashirin iqtisodiyot	18
2024-yilning III-choragi uchun real samarali almashuv kursi (REER) indeksi hisoblab chiqildi	20
Dunyo brokkoli va gulkaram bozoridagi bugungi holat va O'zbekistonning bu yo'nalishdagi salohiyati	21
Toshkent shahrida ko'p qavatli uy-joylarga investitsiyalar daromadliligi o'rganildi	22
O'zbekistondagi maktablarda bulling yoki bezorilik o'quvchilarning akademik yutuqlariga qanday ta'sir qiladi	24
«Tashabbusli budget» loyihasining 2024-yildagi ikki mavsumi yakunlari va tashabbus ko'rsatishda ijtimoiy-iqtisodiy omillarning ahamiyati tahlil qilindi	26
2024-yilning yanvar-sentyabr oylarida hududlarda asosiy kapitalga investitsiyalar hamda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlarni jalb qilish samaradorligi ko'rib chiqildi.....	28
Mahalliy mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talab mutaxassisliklar kesimida o'rganildi.....	30

Ushbu ko'satkich bo'yicha mavjud bozorlar raqobat darajasiga ko'ra 3 guruhga bo'linadi: HHI 2500 dan 10000 gacha bo'lsa, raqobat darajasi past, HHI 1500 dan 2500 gacha bo'lsa, raqobat darajasi o'rtacha, HHI 1500 dan past bo'lsa, raqobat darajasi yuqori.

HHI ko'satkichiga ko'ra, 2019-yilning aprel oyidan boshlab depozitlar, aktivlar va kreditlar bozorida yuqori raqobat darajasi kuzatilmogda. Ya'ni ushbu davrdan boshlab HHI ko'satkichi 3 ta ko'satkich bo'yicha ham 1500 dan past shkalada shakllanib kelmoqda.

Aktivlar. 2024-yilning 1-oktyabr holatiga ko'ra, tijorat banklar aktivlari bo'yicha hisoblangan HHI 839 birlikni (2023-yilning mos davrida 907 birlik) tashkil etdi va o'tgan chorakka nisbatan 23 birlikka yaxshilandi. 2024-yilning III choragida aktivlar hajmi 738,7 trln. so'mga yetdi va II chorak bilan taqqoslaganda 48,3 trln. so'mga, o'tgan yilning mos davri bilan taqqoslaganda 123 trln. so'mga oshdi.

Xususiy va chet el kapitali ishtirokidagi banklarning jami bank tizimi aktivlaridagi ulushi o'tgan yilning III choragiga nisbatan 2 foiz bandga oshib, 33 foizni tashkil etgan bo'lsa, davlat ulushi mavjud bo'lgan ikkita eng yirik bank – "O'zmilliybank" va "O'zsanoatqurilishbank"ning ulushi 1,8 foiz bandga kamaydi. Qolaversa, Qozog'istonning "Yevroсиyo banki" sho'basi ham xususiy bank sifatida faoliyatini boshladi va 1-oktyabr holatiga ko'ra, mazkur bankning jami aktivlardagi ulushi 0,03 foizni tashkil qildi.

Shuningdek, ushbu davrda "Poytaxtbank" Birlashgan Arab Amirliklarining "Bond Investments limited" LLC (MCHJ) tomonidan sotib olinishi natijasida xususiy banklar qatoriga qo'shildi. Bu esa xususiy banklar va chet el kapitali ishtirokidagi banklarning jami bank tizimi aktivlaridagi ulushini 0,04 foiz bandga oshishiga olib keldi.

Kreditlar. Kreditlar bozorida ham raqobat darajasi yaxshilanib, 1-oktyabr holatiga ko'ra, HHI indeksi 943 birlikni (2023-yilning mos davrida 986 birlik) tashkil qildi. Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi o'tgan yilning mos davriga nisbatan 14,2 foizga oshib, 515,6 trln. so'mga yetdi. Shundan jismoniy va yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar hajmi mos ravishda 22 foizga va 11 foizga oshdi. Tarmoqlar kesimida sanoat 14 foizga, qishloq xo'jaligi 12 foizga, savdo va xizmatlar 10 foizga oshdi.

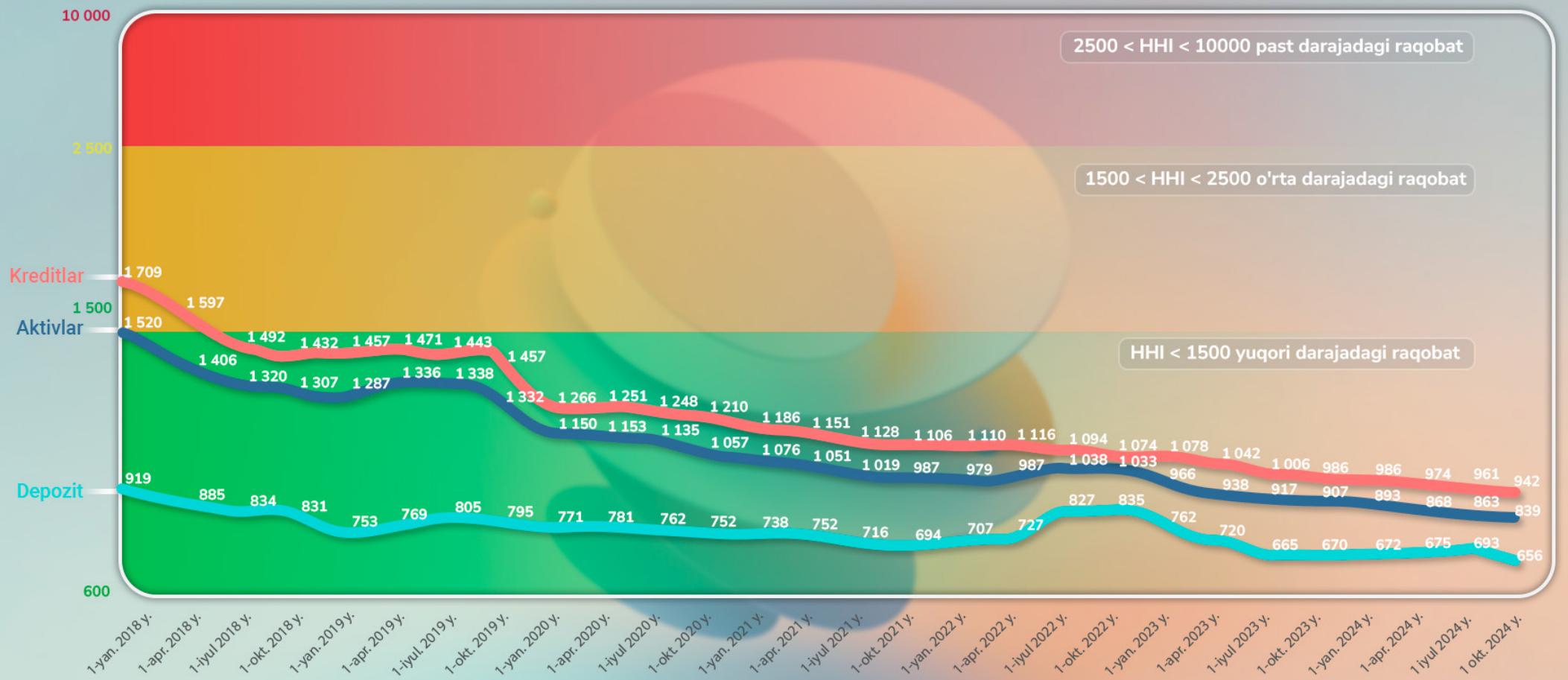
Davlat ulushi mavjud bo'lgan top-3 ta bankning ("O'zmilliybank", "Agrobank", "O'zsanoatqurilishbank") jami kredit portfelidagi ulushi 2024-yilning II choragiga nisbatan 0,5 foiz bandga pasaydi.

Milliy valyutada jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar bo'yicha o'rtacha tortilgan foiz stavkasi 1-oktyabr holatiga ko'ra, 23,8 foizni (2023-yilning mos davrida 24,4 foiz), yuridik shaxslar uchun 22,7 foizni tashkil etdi.

Depozitlar. Depozitlar bo'yicha hisoblangan HHI indeksi 2024-yilning III choragida II choragiga nisbatan 36 birlikka yaxshilanib, 657 birlikni (2023-yilning mos davrida 670 birlik) tashkil qildi. Bu esa depositlar bozorida raqobat darajasi aktivlar va kreditlar bozorlariga qaraganda yuqori ekanligidan dalolat beradi. Mazkur davrda xususiy va chet el kapitali ishtirokidagi banklar o'rtaida ichki raqobat kuchayib, o'tgan yilning mos davri bilan taqqoslaganda "Ipak yo'li banki"ning jami depozitlar hajmidagi ulushi 0,8 foiz bandga, "Anorbank" va "Ipotekabank"da 0,7 foiz bandga, "Hamkorbank" va "TBC bank"da 0,3 foiz bandga oshdi. Lekin, davlat ulushi mavjud bo'lgan 3 ta yirik bankning jami bank tizimi depozitlaridagi ulushi 0,9 foiz bandga kamaydi.

Jismoniy va yuridik shaxslarning milliy valyutadagi muddatli depozitlari bo'yicha o'rtacha tortilgan foiz stavkalari 1-oktyabr holatiga ko'ra mos ravishda (yillik hisobda) 22 foizni va 16,2 foizni tashkil qildi.

HHI (Herfindal - Hirshman indeksi)

Joriy yilning 23-26-oktyabr kunlari MHTI mutaxassislari, Germaniya xalqaro hamkorlik tashkiloti (GIZ) vakillari va xorijiy ekspertlar Qoraqalpog'iston Respublikasining Chimboy va Amudaryo tumanlarida bo'lib, bu yerda faoliyat yuritayotgan davlat tashkilotlarining xodimlari hamda mahalliy tadbirkorlar bilan davlat-xususiy sektor muloqotlari (PPD - Public Private Dialogue)ni o'tkazdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 8-iyuldagи "Hududlarning iqtisodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish va bo'sh yer uchastkalaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-245-sonli qarorida MHTI va Germaniya xalqaro hamkorlik tashkiloti (GIZ) hamkorligida hududlarni kompleks iqtisodiy rivojlantirishning master-rejalarini ishlab chiqish belgilangan.

Joriy yilning oktyabr oyida Toshkent shahrida uy-joylar uchun ijara narxlарining oshishi sekinlashdi. Mazkur davrda poytaxtda о'rtacha ta'mirlangan xonadonlar uchun о'rtacha ijara narxlari sentyabr oyidagiga nisbatan 1,3 foiz, to'liq ta'mirlangan xonadonlar uchun esa 0,2 foiz oshdi.

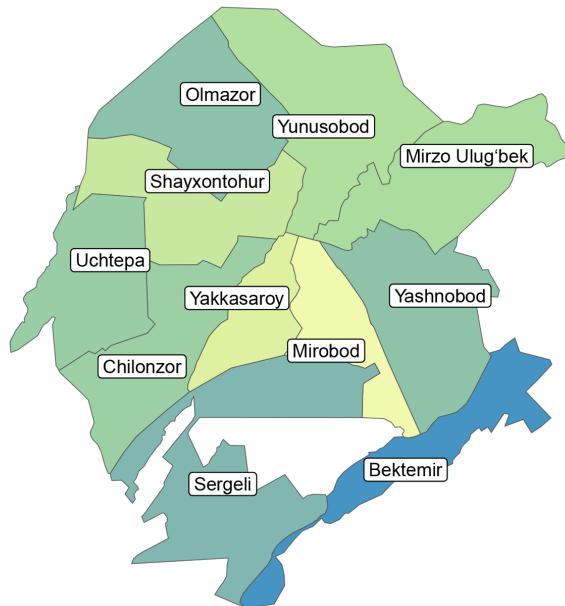
O'rtacha ta'mirlangan uy-joylar ijarasи.
2024-yilning oktyabr oyida о'rtacha ta'mirlangan 1 xonali uylar uchun о'rtacha ijara narxi sentyabr oyidagiga nisbatan 0,5 foizga, 2 xonali uylar uchun 1,4 foizga, 3 xonali uylar uchun 1,0 foizga, 4 xonali uylar uchun esa 2,5 foizga oshdi.

O'rtacha ta'mirlangan xonadonlar uchun nisbatan arzon ijara narxlari Sergeli (1 xonali - 285 AQSh dollari, 2 xonali - 359 AQSh dollari, 3 xonali - 388 AQSh dollari, 4 xonali - 432 AQSh dollari), Yashnobod (1 xonali - 300 AQSh dollari, 2 xonali - 384 AQSh dollari, 3 xonali - 418 AQSh dollari, 4 xonali - 545 AQSh dollari) tumanlarida taklif etilgan bo'lsa, eng qimmat ijara narxlari Mirobod (1 xonali - 344 AQSh dollari, 2 xonali - 529 AQSh dollari, 3 xonali - 666 AQSh dollari, 4 xonali - 863 AQSh dollari) va Yakkasaroy (1 xonali - 364 AQSh dollari, 2 xonali - 499 AQSh dollari, 3 xonali - 638 AQSh dollari, 4 xonali - 700 AQSh dollari) tumanlarida kuzatildi.

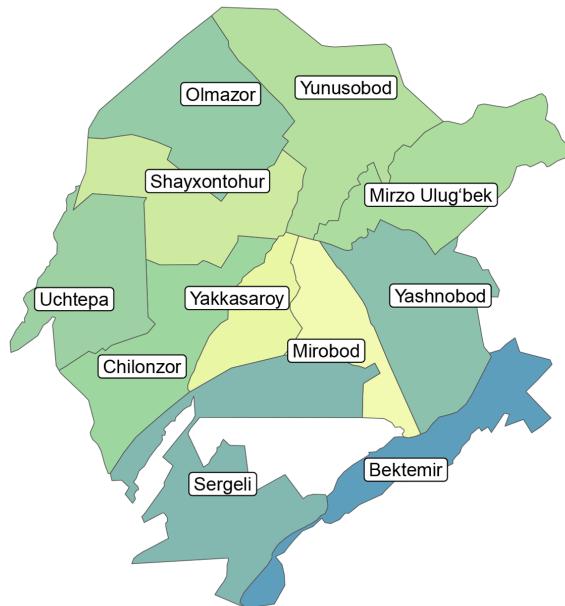
To'liq ta'mirlangan uy-joylarning eng arzon ijara narxlari Sergeli (1 xonali - 321 AQSh dollari, 2 xonali - 408 AQSh dollari, 3 xonali - 465 AQSh dollari, 4 xonali - 513 AQSh dollari) va Uchtepa (1 xonali - 354 AQSh dollari, 2 xonali - 432 AQSh dollari, 3 xonali - 486 AQSh dollari, 4 xonali - 639 AQSh dollari) tumanlarida, eng qimmat ijara narxlari esa Mirobod (1 xonali - 471 AQSh dollari, 2 xonali - 718 AQSh dollari, 3 xonali - 952 AQSh dollari, 4 xonali - 1307 AQSh dollari) va Shayxontohur (1 xonali - 460 AQSh dollari, 2 xonali - 698 AQSh dollari, 3 xonali - 1038 AQSh dollari, 4 xonali - 1328 AQSh dollari) tumanlarida kuzatildi.

Ijara narxlari olx.uz platformasidan veb skreping (web scraping) orqali olingan ochiq ma'lumotlar asosida tahlil qilindi. Bunda 2024-yilning sentyabr oyi uchun 46,9 mingta va oktyabr oyi uchun 43,1 mingta ma'lumotdan foydalanildi. Ikkala davr uchun ham tahlil narxlar chegarasining yuqori va pastki 5 foizlik kvantillari chiqarib tashlanganidan keyin amalga oshirildi.

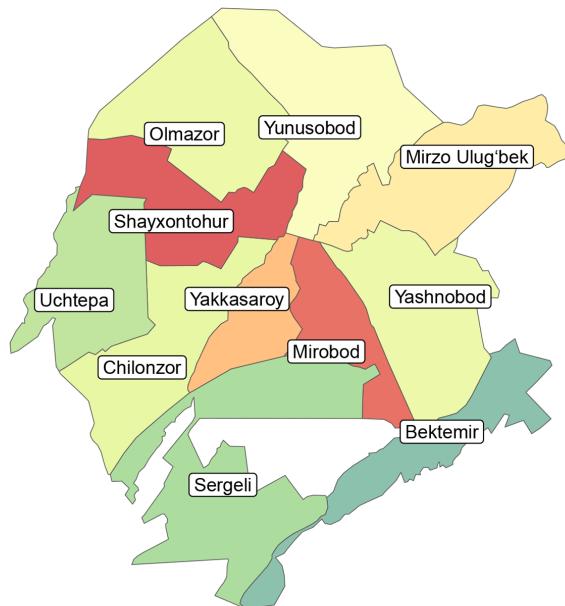
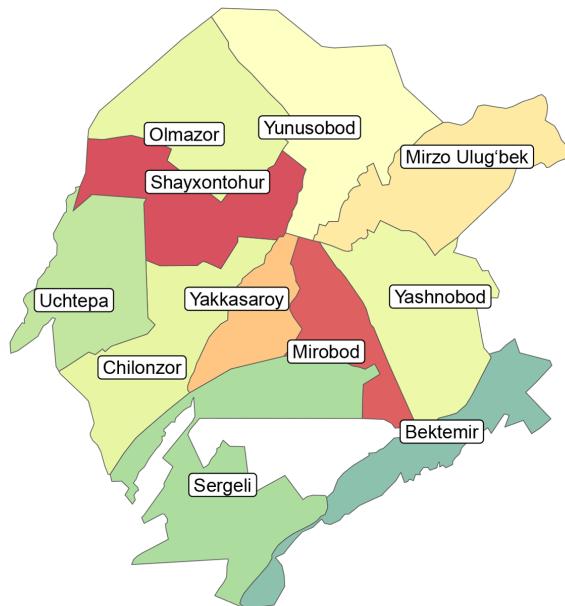
2024-yil Sentyabr

2024-yil Oktyabr

Orta ta'mirlangan

To'liq ta'mirlangan

Ijara narxlari darajasi

400	500	600	700	800
-----	-----	-----	-----	-----

2024-yilning noyabr oyida Toshkent shahridagi yirik supermarketlarda
21 nomdag'i oziq-ovqat mahsulotlari narxining o'zgarishi ko'rib chiqildi

o'qish vaqt
33 soniya

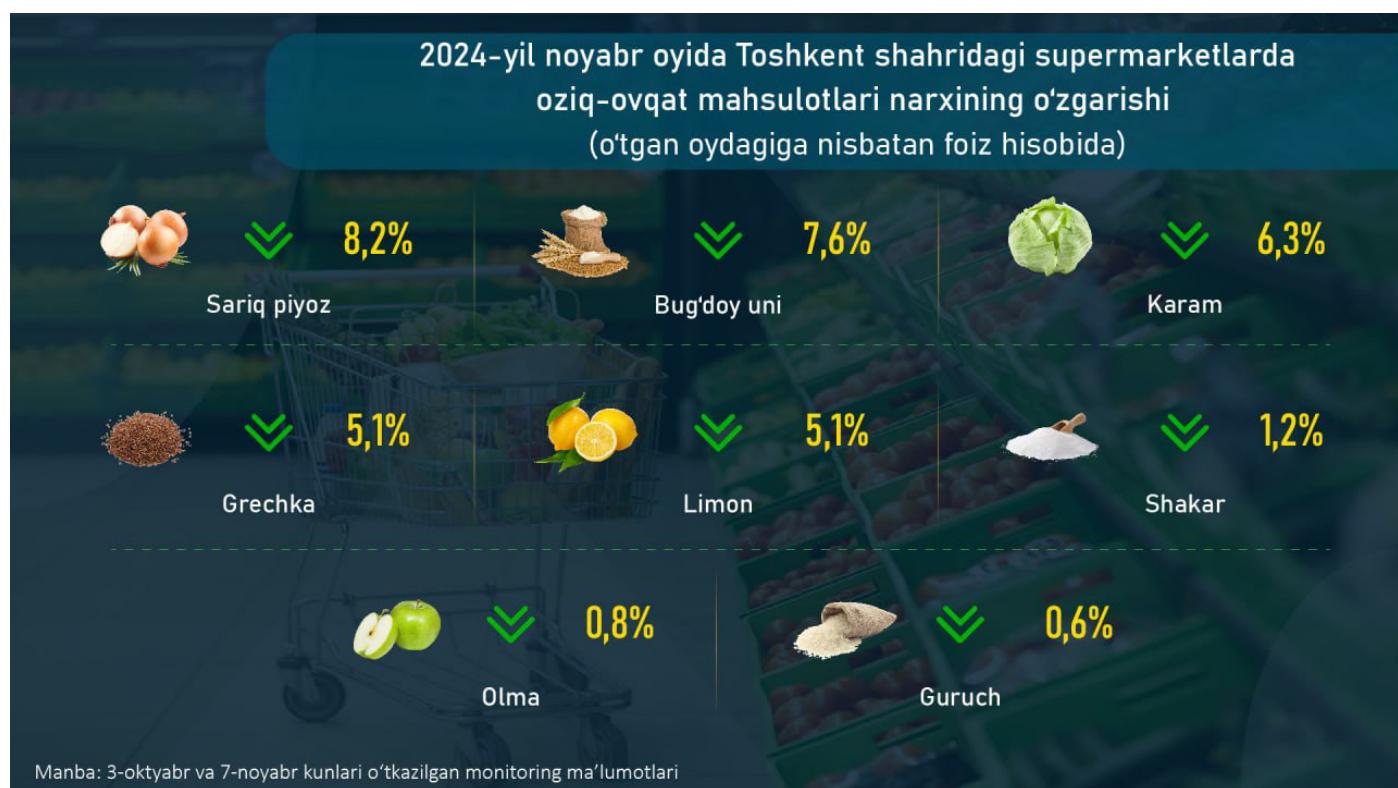
Monitoring natijalari 8 nomdag'i mahsulot bo'yicha minimal narxlar o'tgan oydagiga nisbatan pasayganligini ko'rsatdi*.

Shunday qilib, sariq piyozning minimal narxi 8,2 foiz, bu'gdoy uniniki 7,6 foiz, karamniki 6,3 foiz, grechkaniki 5,1 foiz, limonnniki 5,1 foiz, shakarniki 1,2 foiz, olmaniki 0,8 foiz, guruchnniki 0,6 foiz pasaygan.

10 nomdag'i mahsulot bo'yicha minimal narxlar oshgan. Ayniqsa, pomidor va bodring narxida eng katta o'sish qayd etildi. Bu mavsumiy omil bilan bog'liq. Shu bilan birga, o'tgan yilning mos davri ko'rsatkichlari bilan qiyoslaganda bodring narxi 14,5 foiz past, pomidor narxi esa atigi 0,4 foiz yuqori.

3 nomdag'i mahsulotning eng past narxlari o'zgarishsiz qolgan. Bular - makaron, tovuq go'shti (file), margarin.

*tahlil 3-oktyabr va 7-noyabr kunlari o'tkazilgan monitoring ma'lumotlari asosida qilindi.

Tadqiqotda O'zbekiston shaharlari bo'yicha 2017-2023 yillarga oid panel ma'lumotlarga asoslangan ko'rsatkichlar tadbirkorlik rivojiga qanday ta'sir qilishi aniqlandi. Tadqiqot obyekti sifatida respublika va viloyat bo'ysunuvidagi o'rtacha va undan yirik shaharlar guruhiga kiruvchi 25 ta shahar tanlab olindi.

A.Smit: "Mehnat taqsimoti bozor ko'lami bilan chegaralangan".

E.Gleyzer: "Ya'ni, tadbirkorlikning ma'lum bir turlari borki, ular faqat katta jamoalar va transport imkoniyatlariga ega joylardagina ahamiyat kasb etishi mumkin".

2024-yil boshidagi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda urbanizatsiya darajasi 51 foizni tashkil etadi va 18,7 mln. dan ortiq fuqaro shaharlarda yashaydi. Mavjud kichik biznes subyektlarining 44,2 foizi, 5 yildan ortiq ish tajribasiga ega tadbirkorlik subyektlarining yarmidan ortig'i (50,2 foiz) respublika va viloyat bo'ysunuvidagi 32 ta shaharda faoliyat olib bormoqda.

Asosiy natijalar.

1. Shaharlardagi aholi nufusi tadbirkorlikning rivojlanish bosqichini belgilagan holda xizmatlar va sanoat tarmog'ining o'sishiga rag'bat yaratadi. 2017-2023 yillarda mamlakatda shahar aholisining har 1000 nafarga ortishi faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari sonining o'rta hisobda 35 taga, yillik xizmatlar hajmining 24,1 mlrd. so'mga, yillik yalpi sanoat mahsulotlari hajmining esa 74,2 mlrd. so'mgacha ortishiga olib kelgan.

2. Infratuzilma ta'minoti, xususan oliy ta'lif muassasalari (OTM) ning mavjudligi shaharlarda biznes va xizmatlar sohasi barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Shaharlarda bitta OTM bor bolsa, bu yiliga o'rta hisobda 300 ta kichik biznes subyektining tashkil etilishiga, yillik xizmatlar hajmining 270 mlrd. so'mdan 350 mlrd. so'mgacha oshishiga zamin yaratdi.

Shuningdek, shaharlarda suv ta'minoti darajasining 1 foizga oshishi yillik xizmatlar hajmining 20 mlrd. so'mgacha, tabiiy gaz

ta'minoti darajasining 1 foizga oshishi esa faoliyat ko'rsatayotgan kichik biznes subyektlari sonining 14 tadan 42 tagacha ortishiga olib kelgan.

3. Uy-joy maydonlari tadbirkorlik tashabbuslarining shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Shaharlar miqyosida uy-joy fondining 1000 kv.m. ga ko'p bo'lishi yangi tashkil etilgan kichik tadbirkorlik subyektlari sonining o'rtacha 2,5 taga, faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlari sonining 1,2 taga ortishini ta'minlaydi.

Xalqaro tajriba.

Shahar aglomeratsiyalari yirik bozorlarni yuzaga keltiradi va "Marshall-Arrow-Romer externalities"ga ko'ra, shaharlardagi bozor o'lchamining yirikligi tadbirkorlik rivojini belgilaydi.

K.Kopchevska va boshqalar Polshanining Mazoviya hududi bo'yicha olib borgan tadqiqotida aholi zichligining ikki baravar oshishi natijasida mahalliy biznes aglomeratsiyasi o'rtacha 76 foizga ortishini aniqlangan.

A.Valero va J.Van Rinen tomonidan dunyoning 78 ta mamlakati bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijasiga ko'ra, 1950-2010 yillarda universitetlar sonining 10 foizga o'sishi, uzoq muddatda natija berishi inobatga olinganda kelasi 5 yilda aholi jon boshiga YaHM hajmini 0,45 foizga oshirgan.

Xulosa ornida aytish mumkinki, hududlarda tadbirkorlik faoliyati uchun qulay biznes ekotizimini yaratish, shahar o'lchamidan kelib chiqib, ishbilarmonlik faoliyatini samarali qo'llab-quvvatlash va vertikal o'sish tamoyillari orqali urbanizatsiya jarayoni jadalligini yanada oshirishi mumkin.

Qayd etish joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 8-iyuldaggi "Hududlarning iqtisodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish va bo'sh yer uchastkalaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-245-sonli qarorida 2024-2025 yillarda aholi va tadbirkorlik subyektlarining takliflari asosida 70 ga yaqin tuman/shaharning master-rejasini ishlab chiqish vazifasi belgilangan.

2024-yilning oktyabr oyida ikkilamchi avtomobil bozorida "Lacetti", "Damas", "Labo" narxlari pasayishda davom etdi. "Spark"ning o'rtacha narxi biroz ko'tarilgan bo'lsa, "Cobalt" va "Nexia" narxlari deyarli o'zgarish kuzatilmadi.

Mahalliy ommabop avtomobillar narxi. Joriy yilning oktyabr oyida ikkilamchi bozorda ko'p foydalanilgan "Lacetti", "Damas", "Labo" avtomobillarining o'rtacha narxlari sentyabr oyidagiga nisbatan mos ravishda 1,5 foizga, 6,3 foizga va 2,0 foizga pasaygan bo'lsa, o'rtacha foydalanilganlarining narxlari mos ravishda 0,3 foizga, 0,6 foizga va 3,5 foizga arzonlashdi. Ko'p foydalanilgan "Spark" avtomobilining o'rtacha narxi 2,2 foizga, o'rtacha foydalanilganining narxi 2,9 foizga oshgan bo'lsa, "Cobalt" va "Nexia" narxlari dezarifli o'zgarish kuzatilmadi.

Mahalliy ommabop avtomobillar uchun oktyabr oyida taklif qilingan o'rtacha narxlari quyidagi larni tashkil qildi:

"Lacetti": kam foydalanilgan - \$15 236 (\$15 452), ko'p foydalanilgan - \$13 300 (\$13 500);

"Damas": kam foydalanilgan - \$8 250 (\$8 300), ko'p foydalanilgan - \$7 500 (\$8 000);

"Spark": o'rtacha foydalanilgan - \$10 500 (sentyabr oyida – \$10 200), ko'p foydalanilgan - \$9 200 (\$9 000).

Mahalliy luks avtomobillar narxi. Joriy yilning oktyabr oyida mahalliy luks avtomobillaridan "Equinox" narxi sezilarli o'zgargan bo'lsa, "Malibu" va "Tracker" narxlari deyarli o'zgarmadi. Jumladan, mazkur davrda kam va o'rtacha foydalanilgan "Equinox"ning o'rtacha narxlari sentyabr oyidagiga nisbatan mos ravishda 1,5 foizga va 6,3 foizga arzonlagan bo'lsa, ko'p foydalanilganining narxi 1,9 foizga oshdi.

"Equinox" uchun oktyabr oyida taklif qilingan o'rtacha narxlari quyidagicha:

kam foydalanilgan - \$33 000 (\$33 500), o'rtacha foydalanilgan - \$30 000 (\$32 000); ko'p foydalanilgan - \$27 000 (\$26 500).

Elektromobil narxlari: Joriy yilning oktyabr oyida elektromobillar narxi sezilarli darajada arzonlashdi.

Xususan, ko'p foydalanilgan BYD "Han" avtomobilining o'rtacha narxi 10,2 foizga,

o'rtacha foydalanilganining narxi 2,6 foizga hamda yangisining narxi 2,2 foizga pasaydi. O'rtacha foydalanilgan BYD "Song Plus EV Champion"ning narxi 7,5 foizga, yangisiniki 1,2 foizga arzonlashdi.

Elektromobillar uchun oktyabr oyida taklif qilingan o'rtacha narxlari quyidagicha:

BYD "Han": ko'p foydalanilgan - \$31 450 (\$35 000), o'rtacha foydalanilgan - \$37 000 (\$38 000); BYD "Song Plus EV Champion": o'rtacha foydalanilgan - \$27 500 (\$29 750); yangi- \$29 000 (\$29 350)

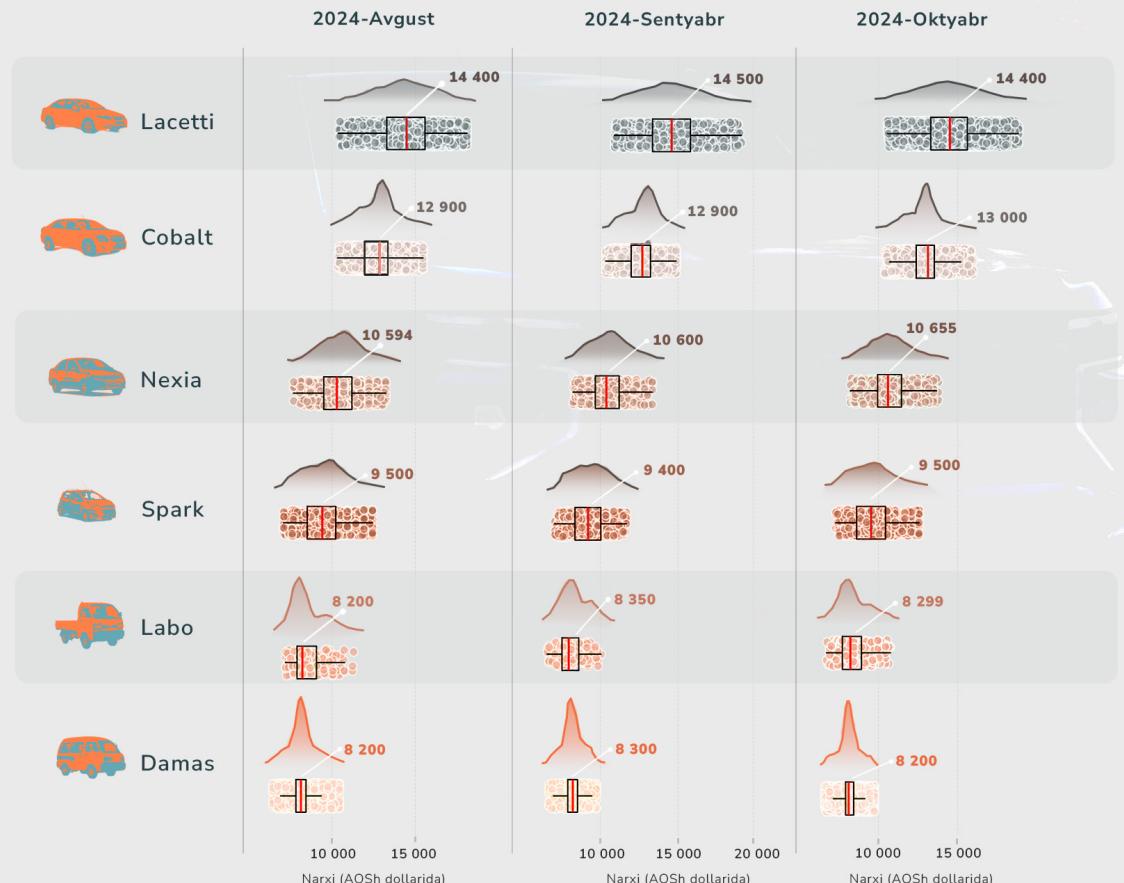
"Random Forest" modeli: avtomobillar narxiga ta'sir etuvchi omillar. "Malibu" va "Tracker"ning narxiga ularning bosib o'tgan masofasi yuqori darajada ta'sir etib, ishlab chiqarilgan yili katta ta'sir etmasligi aniqlandi.

Avtomobillar bosib o'tgan masofasi hamda ishlab chiqarilgan yiliga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratib olindi:

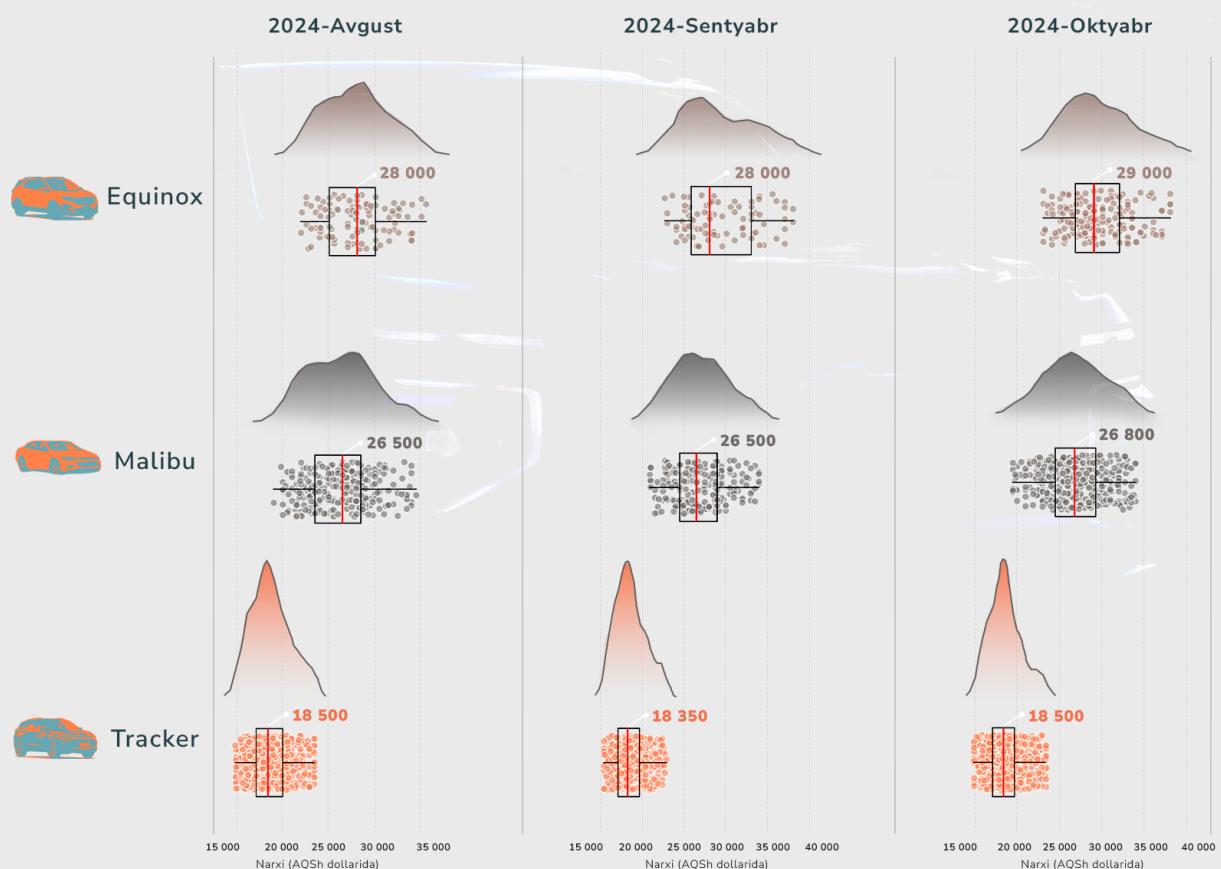
- 2023-2024-yillarda ishlab chiqarilgan hamda bosib o'tgan masofasi 20 000 km. gacha bo'lgan avtomobillar – **"Kam foydalanilgan"**;
- 2023-2024-yillarda ishlab chiqarilgan hamda bosib o'tgan masofasi 20 000 km. dan 50 000 km. gacha bo'lgan avtomobillar, shuningdek, 2021-2022-yillarda ishlab chiqarilgan hamda bosib o'tgan masofasi 40 000 km. gacha bo'lgan avtomobillar – **"O'rtacha foydalanilgan"**;
- 2023-2024-yillarda ishlab chiqarilgan va bosib o'tgan masofasi 50 000 km. dan ko'p bo'lgan avtomobillar, 2021-2022-yillarda ishlab chiqarilgan hamda 40 000 km. dan ortiq masofani bosib o'tgan avtomobillar hamda 2020-yilda ishlab chiqarilgan barcha avtomobillar – **"Ko'p foydalanilgan"**.

Avtomobillar narxini tahlil qilishda ma'lumotlar olx.uz platformasidan veb skreping (web scraping) orqali to'plandi. Bunda, 2020-2024-yillarda ishlab chiqarilgan avtomobillar uchun taklif etilayotgan narxlari saralab olingandan so'ng, sentyabr oyi uchun 8,4 mingta, oktyabr oyi uchun 16,0 mingta ma'lumotlar asosida taklif etilgan narxlari tahlil qilindi. Shuningdek, avtomobillar narxiga ta'sir etuvchi omillar «Random Forest» modeli yordamida aniqlandi. ■

Mahalliy ommabop avtomobillar

Mahalliy lyuks avtomobillar

Metodologiya: Tadqiqot MHTI tomonidan ishlab chiqilgan so'rovnama orqali olingan ma'lumotlarni tahlil qilishga asoslangan. So'rovnama tizimli savollar to'plamini o'z ichiga olgan bo'lib, ularning har biri respondentlarning energiyani tejash borasidagi xabardorlik darajasini baholashga qaratilgan. So'rovda respublikaning barcha hududlaridagi 22 ta universitetning 7 ming nafardan ortiq talabasi ishtirok etdi.

Xabardorlik darjası: Respondentlarning kattagina qismi (58%) hukumatning energiya samaradorligi sohasidagi asosiy tashabbuslari va «O'zbekiston-2030» strategiyasi, 2019-2030 yillarda O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasi kabi strategik hujjatlar va dasturlardan xabardor.

So'rovda qatnashganlarning 88,4 foizi energiya tejamkorligi qoidalardan xabardor (talabalarning 47,8 foizi o'z xabardorligini yuqori, 40,6 foizi o'rtacha, deb baholaydi) va faqat 11,6 foizi bu haqida yaxshi ma'lumotga ega emasligini ta'kidlagan.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, talabalar yuqori kursga o'tishi bilan elektr energiyasi, suv va gaz xarajatlari haqida ko'proq xabardor bo'ladi: xarajatlar haqida biladigan va mustaqil ravishda haq to'laydiganlarning ulushi asta-sekin o'sib boradi (1- va 4-bosqichlarda mos ravishda 14,2 foiz va 33,2 foiz), ayni paytda bu masalaga qiziqmaydiganlar ulushi qisqaradi (1-bosqichda 21,2 foiz, 4-bosqichda 11,1 foiz).

Asosiy natijalar: Respondentlarning 85,2 foizi elektr energiyasini tejash choralarini ko'rmoqda. Bularning orasida chiroqlarni o'chirish, tejamkor lampochkalardan foydalanish va elektr jihozlaridan oqilona foydalanish kabi keng tarqalgan choralar ham bor. Talabalarning taxminan 42,7 foizi energiyani tejash jarayoniga o'z oila a'zolarini ham jalb etmoqda. Bu esa yoshlar orasida yuqori darajadagi ongli munosabat va umumiylashtirishda muhim ahamiyat mavjudligini anglatadi.

Shu bilan birga, talabalarning qariyb 14,8 foizi energiyani tejash choralarini ko'rmaydi. Ularning 33,8 foizi qulaylik maqsadida energiyani tejash uchun hech qanday chora ko'rmasligini, 26 foizi bu haqda o'ylamaganligini ma'lum qilgan. Ushbu tendensiyalar yosh avlodning energiyani tejash va buning ahamiyati haqidagi xabardorlik darajasini yanada oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari O'zbekistonda talabalarning energiya tejamkorligi va energiya samaradorligi bo'yicha xabardorligi yetarlicha yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, energiya samaradorligini oshirish bo'yicha strategik tashabbuslarni amalga oshirishda talabalarning faolligini yanada oshirish imkoniyatlari ham mavjud. Yoshlarni energiya iste'moli bo'yicha barqaror amaliyotlarga jalb qilish ekologik mas'uliyatli jamiyatni shakllantirish yo'lidagi muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Natijalarni umumlashtirish talabalarning energiya tejamkorligi va buning ekologik va ijtimoiy afzalliklari haqidagi xabardorligini oshirishga qaratilgan targ'ibot-tashviqot ishhlarini olib borishni tavsiya qilish imkonini beradi. Maqsadli axborot dasturlari, xalqaro ekspertlar ishtirokidagi treninglar, ixtisoslashtirilgan kurslar va energiyani tejash sohasidagi loyihalar bo'yicha talabalar tanlovlari shular jumlasidandir. Bularning barchasi yoshlarda energiya samaradorligini oshirish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ENERGIYA TEJAMKORLIGI VA ENERGIYA SAMARADORLIGI BORASIDA XABARDORLIK

Tahlil davomida quyidagilar aniqlandi:

2024-yilning III-choragida O'zbekiston uy-joy bozorida faollik darjası pasaydi. Xususan, joriy yilning iyul-sentyabr oylarida ko'p qavatli uylardagi kvartiralar oldi-sotdisi uchun 41861 ta shartnomalar rasmiylashtirilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2023-yilning mos davridagiga nisbatan 3362 taga (7,4 foizga) kam.

Tahlillar tijorat banklari tomonidan ajratilgan ipoteka kreditlari va aholi tasarrufidagi daromadlar uy-joy bozoriga ta'sir etuvchi muhim omillar ekanligini ko'rsatdi.

Xususan, 2021-yilning yanvar oyidan 2024-yilning sentyabr oyigacha bo'lgan davrda uy-joy oldi-sotdisi va aholiga ajratilgan ipoteka kreditlari hajmi o'rtasida (korrelyatsiya koeffitsiyenti = 0,81), shuningdek, uy-joy oldi-sotdisi va aholining tasarrufdagi daromadlari o'rmasida (korrelyatsiya koeffitsiyenti = 0,48) sezilarli bog'liqlik mavjudligi aniqlandi.

Ma'lumot uchun: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilning III-choragida aholiga ajratilgan ipoteka kreditlari hajmi 4,84 trln. so'mni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2023-yilning mos davridagiga nisbatan 7,3 foiz kam.

Tahlillarga ko'ra, ajratilgan kreditlarning o'sish sur'ati so'nggi 3 yildagi o'rtacha darajada saqlanib qolsa, yil oxiriga qadar har oyda o'rtacha 13,0-14,0 mingta uy-joy oldi-sotdi shartnomalari tuzilishini kutish mumkin.

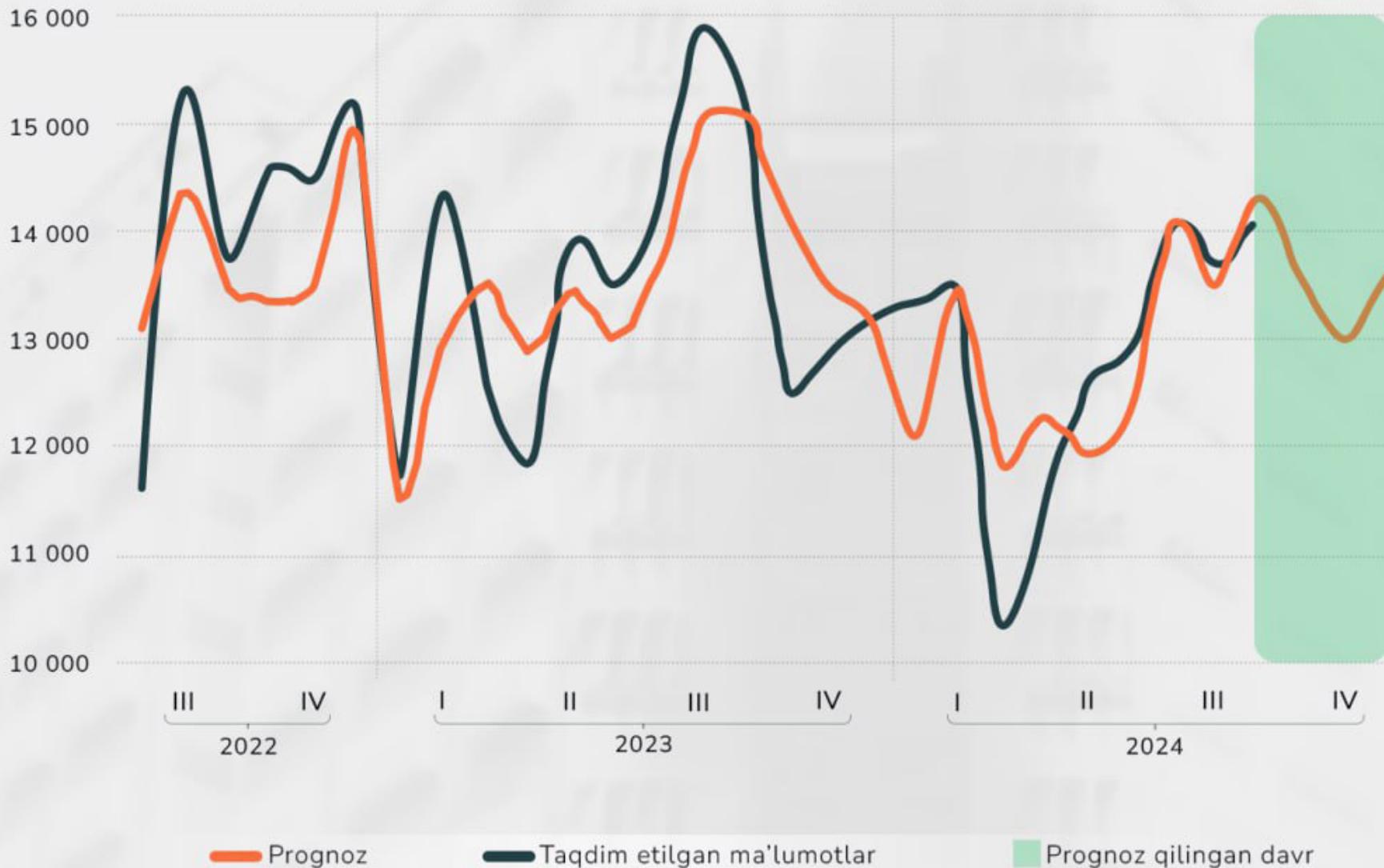
Ma'lumot uchun: 2023-yilning IV-choragida har oyda o'rtacha 12,9 mingta shartnomalar imzolangan.

Tahlil jarayonida notarius idoralari tomonidan rasmiylashtirilgan uy-joy oldi-sotdi shartnomalari soni hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ipoteka kreditlari ma'lumotlaridan foydalanildi.

Prognoz MIDAS (Mixed-data sampling) usulidan foydalangan holda EViews statistik dasturi orqali amalga oshirildi. MIDAS choraklik va oylik statistik ma'lumotlarni birlashtirish asosida baholash hamda prognoz qilish imkonini beradi.

Prognoz ko'rib chiqilayotgan modelning bir nechta regressiyalarini o'rtacha baholash asosida amalga oshirildi.

Uy-joy va ipoteka bozoridagi faollik darajasi

«O'zbekiston - 2030» Strategiyasida 2030-yilga borib urbanizatsiya darajasini 51% dan 60% ga yetkazish, Samarqand va Namangan shaharlarini "millionlik shaharlar"ga aylantirish, 300 mingdan ko'p bo'lgan shahar va tumanlar sonini 28 taga yetkazish, hamda barcha aholi punktlarining bosh rejalarini ishlab chiqish maqsadlari belgilangan.

Tadqiqotda foydalanilgan tasodifiy ta'sir (random effect) modeli natijalariga ko'ra, O'zbekistonda urbanizatsiya darajasining ortishiga aholi daromadlarining oshishi, oliy ma'lumotli kadrlarning ko'payishi va uy-joylar qurilishi ahamiyatli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi 10 yillikda O'zbekistonda shahar va qishloq aholisi soni 20,7% ga – teng sur'atda o'sgan. Bu davrda mamlakatda urbanizatsiya darjasasi 50-51% orasida saqlanib, Toshkent shahri inobatga olinmasa, hududlar bo'yicha umumiyl ko'rsatkich 46-47% orasida o'zgarib turgan.

Toshkent shahrining jozibadorligi tufayli mehnatga layoqatli aholining shaharga harakati ortib bormoqda. Jumladan, Toshkent doimiy aholisi tarkibida mehnatga layoqatli yoshdag'i mehnatga layoqatli aholining ulushi 64% ni tashkil etsa, hududlarda bu ko'rsatkich 54% dan oshmaydi.

Tadqiqot xulosalariga tayanib aytish mumkinki, yuqori daromadli ish o'rnlari yaratish, malakali kadrlar tayyorlash darajasini oshirish, ijtimoiy infratuzilmani takomillashtirish va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish orqali yashash sharoitlarini yaxshilash urbanizatsiya darajasini oshirishga xizmat qiladi. ■

Tahlillarga ko'ra quyidagilar aniqlandi:

2024-yilning III-choragida O'zbekiston avtomobil bozorida faollik darajasi oshgan bo'lsada, 2023-yilgi darajada emas. Xususan, joriy yilning iyul-sentyabr oylarida davlat ro'yxatidan o'tkazilgan avtomobillar soni 352,8 mingtani tashkil qilib, II-chorakdagiga nisbatan 76,8 mingtaga (27,8 foizga) ko'paydi. Biroq, bu ko'rsatkich 2023-yilning mos davridagiga nisbatan 19,9 foiz kam.

Tahlillar tijorat banklari tomonidan ajratilgan avtokreditlar va aholining tasarrufdagi daromadlari avtomobil bozoridagi faollik darajasiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri ekanligini ko'rsatdi. Xususan, 2021-yil yanvar oyidan 2024-yil sentyabr oyigacha bo'lgan davrda davlat ro'yxatidan o'tkazilgan avtomobillar soni va aholiga ajratilgan avtokreditlar hajmi o'rtaida (korrelyatsiya koeffitsiyenti = 0,72), shuningdek, aholi daromadlari va avtomobillar savdosi o'rtaida (korrelyatsiya koeffitsiyenti = 0,42) mavjudligi aniqlandi.

Joriy yilning dastlabki 9 oyida banklar tomonidan aholiga jami 12,8 trln. so'm miqdorida avtokreditlar ajratilgan bo'lib, 2023-yilning mos davridagiga nisbatan 2,4 barobarga kamaygan. Birgina III-chorakda ajratilgan avtokreditlar II-chorakdagiga nisbatan 16,9 foizga va 2023-yilning mos davridagiga nisbatan 3,0 barobarga kamaygan.

Tahlillarga ko'ra, ajratilgan kreditlarning o'sish sur'ati so'nggi 3 yildagi o'rtacha darajada saqlanib qolsa, yil oxiriga qadar har oyda o'rtacha 115,0-118,0 mingta avtomobil davlat ro'yxatidan o'tkazilishi kutilmoqda.

Ma'lumot uchun: 2023-yilning IV-choragida har oyda o'rtacha 154,8 mingta avtomobillar oldi-sotdisi bo'yicha shartnoma imzolangan.

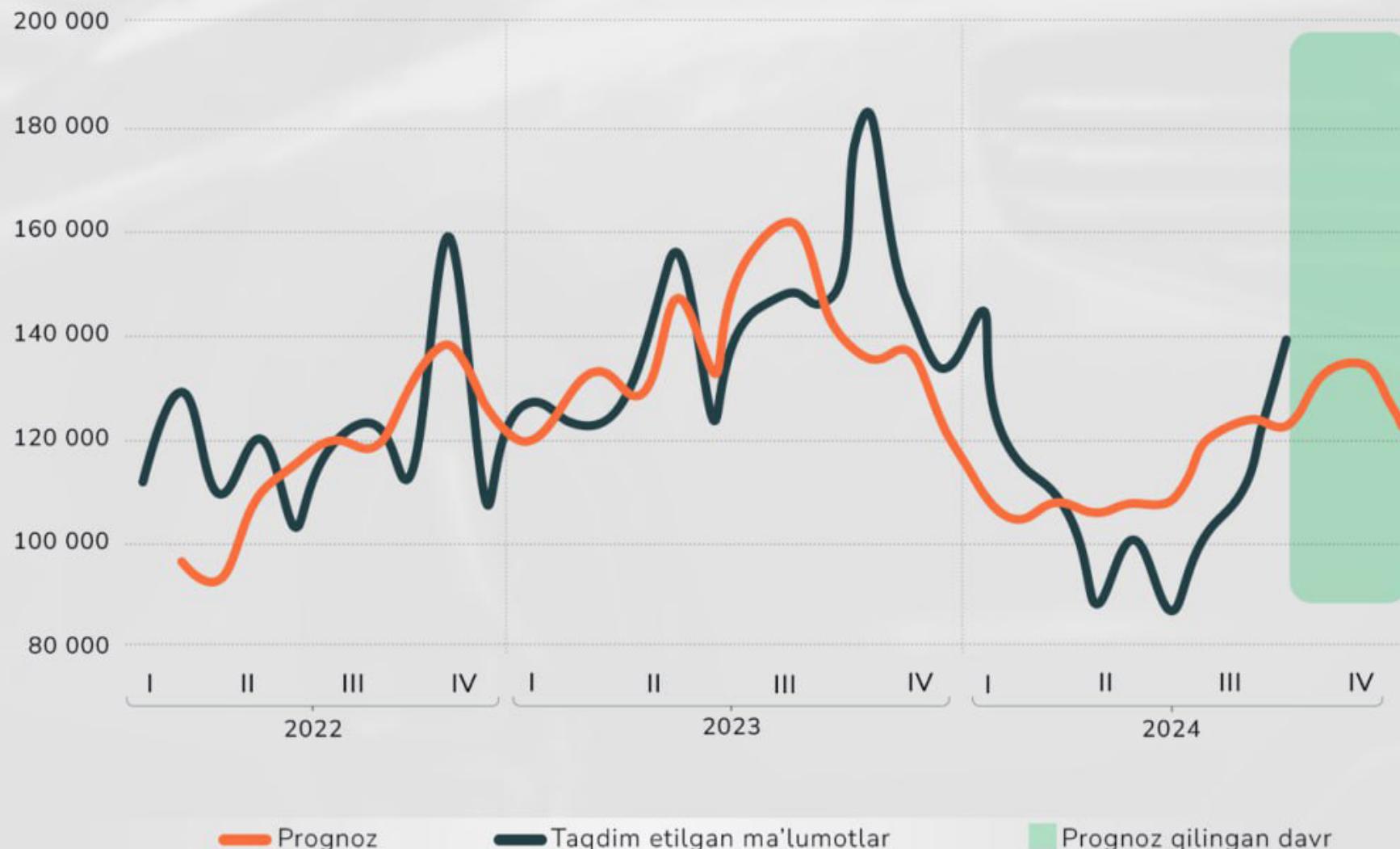
Avtokreditlarning sezilarli darajada kamayishi sharoitida, avtomobil korxonalari va dilerlar tomonidan ayrim avtomobillar savdolari uchun chegirmalarning kiritilishi ("GM Uzbekistan", "BYD", "KIA"), foizsiz muddatli to'lovlarning joriy etilishi ("GM Uzbekistan", "BYD", "Cherry") bozorda o'tgan yillar darajasidagi talabni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan choralar sifatida qaralishi mumkin.

Tahlil jarayonida Ichki ishlar vazirligi Yo'l harakati xavfsizligi bosh boshqarmasi tomonidan taqdim etilgan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan avtomobillar soni hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining avtokreditlar bo'yicha ma'lumotlaridan foydalanildi.

Prognoz MIDAS (Mixed-data sampling) usulidan foydalangan holda EViews statistik dasturi orqali amalga oshirildi. MIDAS choraklik va oylik statistik ma'lumotlarni birlashtirish asosida baholash hamda prognoz qilish imkonini beradi.

Prognoz ko'rib chiqilayotgan modelning bir nechta regressiyalarini o'rtacha baholash asosida amalga oshirildi.

Avtomobil bozoridagi faollik darajasi

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti (MHTI) hamda Link Data kompaniyasi mutaxassislari tomonidan hamkorlikda O'zbekistonda 2012-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda hududiy darajada tungi yorug'lik ma'lumotlari va yashirin iqtisodiyot hajmining o'zgarishi tahlil qilindi.

Tahlilda Suomi milliy qutb-orbitada aylanib yuruvchi hamkorlik sun'iy yo'ldoshi (Suomi NPP) va NOAA-20 sun'iy yo'ldoshi bortiga joylashtirilgan zamonaviy asbob – Ko'rinaradigan va infraqizil tasvir olish radiometriya to'plami (Visible Infrared Imaging Radiometer Suite – VIIRS) tomonidan to'plangan ma'lumotlar hamda rasmiy statistika ma'lumotlaridan foydalanildi.

Hududlar bo'yicha 1 kvadrat km. maydonga to'g'ri keluvchi tungi yoritilganlik darajasi eng yuqori bo'lgan hudud Toshkent shahri bo'lib, poytaxtda ushbu ko'rsatkich 2017-yildagi 97,8 dan 137,7 ga (40,8 foizga) oshgan. Mazkur davrda Toshkent shahrida iqtisodiy faollik 8 marotaba ko'paygan bo'lsa, yashirin iqtisodiyot hajmining yalpi hududiy mahsulotga (YaHM) nisbatan ulushi 9,5 foizdan 11,7 foizga oshgan.

Xizmat ko'rsatish sohasi jadal sur'atlarda rivojlanib borayotgan Samarqand viloyatida 2023-yilda 1 kvadrat km. uchun tungi yoritilganlik darajasi (7,6) 2017-yildagiga (4,2) nisbatan 80 foiz oshgan bo'lsa, yashirin iqtisodiyotning YaHMga nisbati 6,3 foizdan 10,3 foizga yetgan.

Farg'ona vodiysi viloyatlarida tungi chiroqlar bilan yoritilganlik darajasi yaxshilanishi bilan birga, yashirin iqtisodiyot ko'lami ham kengayib borgan. Xususan, Namangan viloyatida 1 kvadrat km. maydonga to'g'ri keluvchi tungi yoritilganlik ko'rsatkichi 2017-yildagi 5,7 dan 2023-yilda 8,1 ga (o'sish – 40 foiz) yetgan. O'z navbatida, ushbu viloyatda yashirin iqtisodiyotning YaHMga nisbati 2023-yilda 14,2 foizni tashkil etgan va 2017-yildagiga (9,7 foiz) nisbatan 4,5 foiz bandga ko'paygan. Bu ko'rsatkich Respublika bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich hisoblanadi.

Shuningdek, mazkur davrda Farg'ona viloyatida 1 kvadart km. maydonga to'g'ri keluvchi tungi yoritilganlik darajasi 70 foizga (7 dan 11,9 ga) yaxshilangan bo'lsa, baholangan yashirin iqtisodiyot hajmining YaHMga nisbati 10,4 foizdan 12,2 foizga yetgan.

Respublikada aholi zichligi bo'yicha 1-o'rinda turuvchi Andijon viloyatida 2017-2023 yillar oralig'ida tungi yoritilganlik darajasi 42 foizga (10,9 dan 15,5 ga) oshgan bo'lsa-da, yashirin iqtisodiyotning YaHMga nisbatan ulushi deyarli o'zgarmagan va 8 foiz atrofida saqlanib qolgan.

2017-2023 yillarda Qashqadaryo viloyatida tungi yoritilganlik darajasi 1 kvadrat km. maydon uchun 6 foizga (6,3 dan 6 ga) kamaygan bo'lsa, YaHM hajmiga nisbatan yashirin iqtisodiyot ko'lami 11 foizdan 12 foizga oshgan.

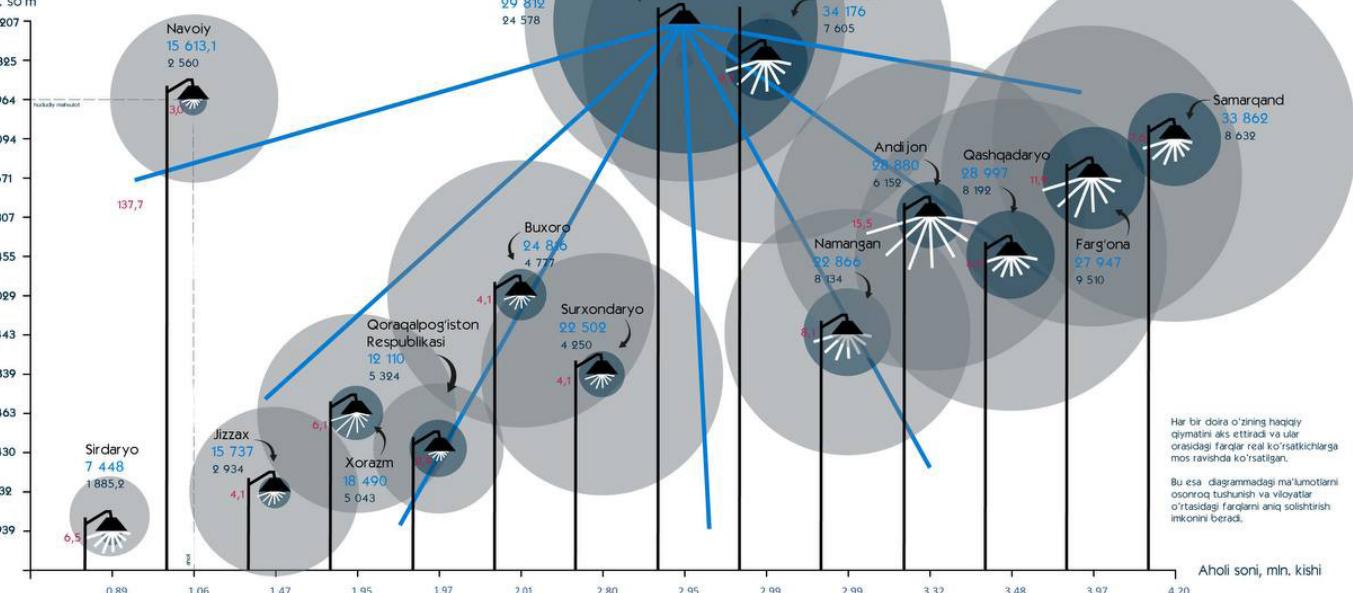
O'zgarmas effekt (fixed effect) modeli asosida amalga oshirilgan ekonometrik tahlil natijalarini shuni ko'rsatadiki, tungi yoritilish darajasi yashirin iqtisodiyotning qariyb 39.4 foizini o'zida aks ettiradi.

Ushbu tadqiqot norasmiy iqtisodiyotning hajmi va taqsimoti haqida tushuncha berib, iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish, urbanizatsiya, iqtisodiy faollik, iqtisodiy tengsizlikni baholash va boshqa ko'rsatkichlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. ■

Yashin iqtisodiyot – oson bilan man etilagan, ammo soliqqa tortilmaslik va onun hujjetlari tashabborla roya olimsak maqpidagi davlat organizdan atavish berkitilgan iqtisodiy faoliyat.
Norasmy iqtisodiyot – uy xo'jaliklar yoki jismoniy shaxslar tomonidan belgilangan tarbiyada royxatda o'tmagan holda amalga oshiriladigan ishləb chiqarish xizmat ko'satish bilan bog'liq iqtisodiy faoliyat.

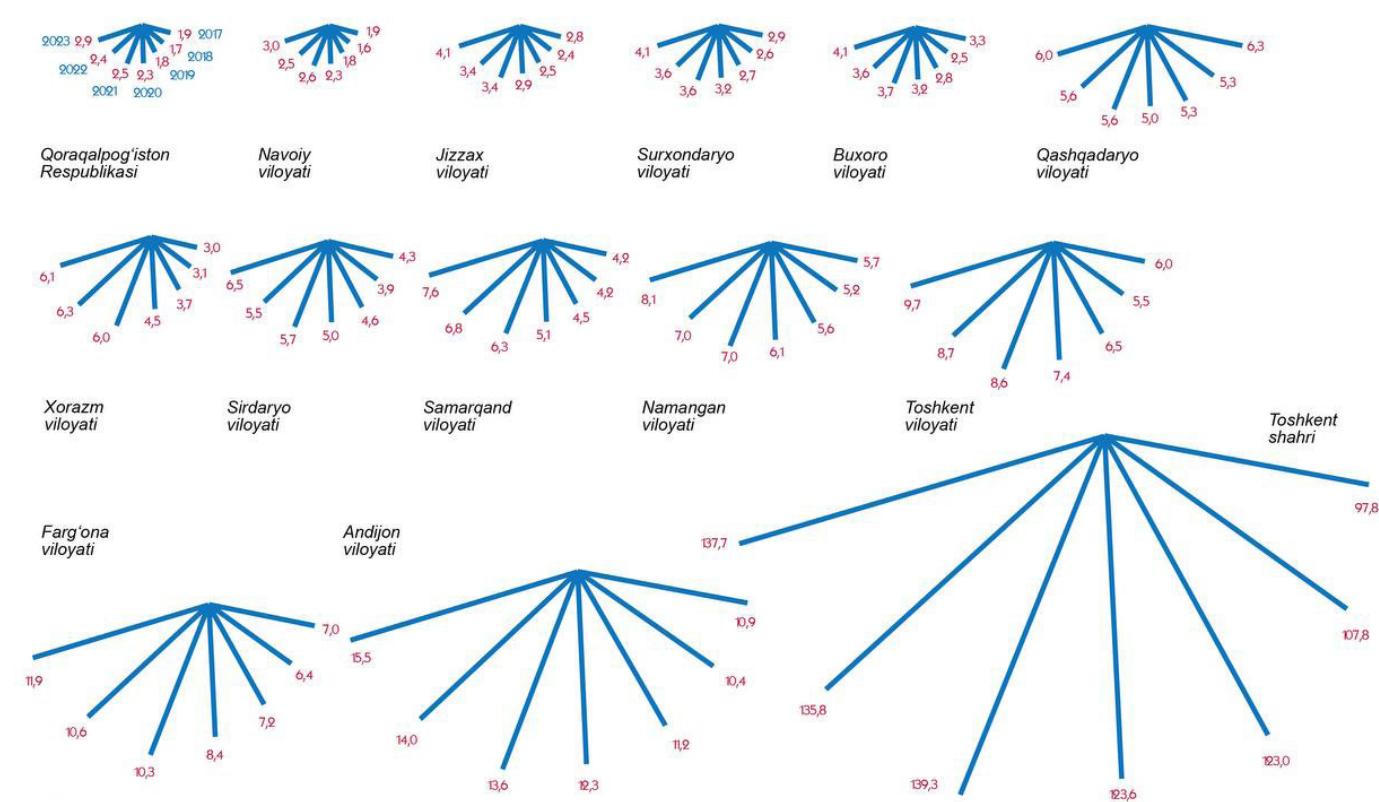
Toshkent
— Hudud nomi
34 176
7 605
— Usbu hududda norasmy iqtisodiyot hajmi, mld. so'm
— Usbu hududda yashin iqtisodiyot hajmi, mld. so'm

Yalpi hududiy mahsulot,
trn. so'm

Manbalar: eodata.mines.edu, stat.stat.uz, worldbank.org | Link Data | Makroiqtisodiy va hududy tаджиктар институти

Hududlar bo'yicha 1 km²ga to'g'ri keladigan o'rtacha yoritilganlik har bir viloyatning umumiy yoritilganligi yig'indisini jami maydoniga nisbatida hisoblandi. Misol uchun, Toshkent shahrinining umumiy yoritilganlik intensivligi 2017-yilda 97,8 tashkili etgan bo'sha, 2023-yilga kelib bu ko'satkich 137,7ga yetib, 40,8 oshgan.

Link Data | Makroiqtisodiy va hududy tаджиктар институти

Izoh: ushbu indeks 10 ta asosiy savdo hamkorimizdan tashkil topgan kichik guruh (umumiyl tashqi savdo aylanmasining 70 foizi) va 20 ta asosiy savdo hamkorimizdan tashkil topgan katta guruh (83 foizi) uchun alohida hisoblandi.

Tahsil natijalariga ko'ra, joriy yilning III-choragida ikki guruh bo'yicha hisoblangan real samarali almashuv kursi ham biroz pasaydi. Xususan, 2024-yilning aprel-iyun oylarida ushbu indekslar mos ravishda o'rtacha 106,4 ni va 105,2 ni tashkil etgan bo'lsa, iyul-sentyabr oylariga kelib, mazkur ko'rsatkichlar 106,1 va 104,9 gacha tushdi (2019-yil yanvar = 100,0).

Izoh: Iqtisodiyotda real samarali almashuv kursining pasayishi, boshqa omillar o'zgarmas, deb qaralganda eksport narxlarining arzonlashishi va import narxlarining qimmatlashishiga olib keladi. Bu esa eksport hajmining ortishi va import hajmining kamayishi natijasida tashqi savdo balansiga ijobjiy ta'sir etishi mumkin.

2024-yilning III-choragida umumiyl eksport hajmi (6,78 mlrd. AQSh dollar) va umumiyl import hajmi (9,60 mlrd. AQSh dollar) o'rtasidagi tafovut (2,8 mlrd. AQSh dollar) 2023-yilning mos davridagiga (4,57 mlrd. AQSh dollar) nisbatan 38,4 foizga kamaygan bo'lsa, oltinsiz eksport hajmi (5,18 mlrd. AQSh dollar) va jami import hajmi o'rtasidagi tafovut (4,41 mlrd. AQSh dollar) o'tgan yilning mos davridagiga (5,83 mlrd. AQSh dollar) nisbatan 24,3 foizga qisqargan.

2024-yil III-chorakda REER indeksining pasayishi o'zbek so'mining eng yirik savdo hamkorlarimiz hisoblangan Rossiya va Xitoy milliy valyutalariga nisbatan qadrsizlanishi (II-chorakdagiga nisbatan mos ravishda 0,86 va 1,0 foizga) hamda Turkiyadagi yuqori inflyatsiya bilan izohlanadi.

Yil oxiriga qadar so'mning mo'tadil devalvatsiyasi fonida real samarali almashuv kursi nisbatan barqaror darajada shakllanishi proqnoz qilinmoqda.

Umuman olganda, real samarali almashuv kursiga quyidagi omillar bevosita va bilvosita ta'sir qiladi:

- o'zbek so'mining xorijiy valyutalarga nisbatan nominal almashuv kursi (devalvatsiya/revalvatsiya);
- ichki narxlar darajasi (inflyatsiya);
- xorijiy narxlar darajasi (asosiy savdo hamkor bo'lgan davlatlardagi inflyatsiya);
- tashqi savdoda asosiy savdo hamkorlarimiz va ular hissasining o'zgarishi (tashqi savdo diversifikatsiyasi);
- foiz stavkalari;
- davlat byudjeti balansi (iqtisodiyotdagi talab).

2023-yilda dunyo gulkaram va brokkoli bozorining hajmi 1,8 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. So'nggi 5 yil ichida bozorning o'rtacha yillik o'sishi 7,9 foizni tashkil qildi.

Dunyoda ushbu mahsulotlarni eng ko'p import qiluvchi mamlakatlar bular: Buyuk Britaniya (2023-yilda dunyo importidagi ulushi 17,1 foiz), Kanada (14,2 foiz), Germaniya (8,6 foiz), AQSh (6,6 foiz) va Fransiya (4,8 foiz).

Gulkaram va brokkoli yangi meva va sabzavotlar segmentida O'zbekistonning eng tez o'sib borayotgan eksport mahsulotlaridan biri hisoblanadi.

Oxirgi 3 yilda O'zbekistondan gulkaram va brokkoli eksporti moddiy ko'rinishda 2,8 barobarga, qiymati bo'yicha esa 3,8 barobarga (4,6 million dollardan 17,6 million AQSh dollargacha) oshdi.

O'zbekistondan gulkaram va brokkoli asosan uchta davlat – Rossiya, Qozog'iston va Qирг'изистонга jo'natiladi. Ushbu mahsulotlarning umumiy eksporti hajmida mazkur uchta mamlakat ulushi 96 foizdan ortadi.

2023/2024-yilgi eksport mavsumi ma'lumotlarini tahlil qilish asosida shuni aytish mumkinki, BAA hozirgi eksport geografiyasidagi eng daromadli bozor bo'lib, u yerda narx butun eksport o'rtacha narxidan 3 baravar yuqori, ammo yetkazib berish umumiy eksportning atigi 1,3 foizini tashkil qilgan.

Ushbu mahsulotlarni O'zbekistondan eksport qilishni ko'paytirishning istiqbolli yo'nalishlari qatorida Vyetnam, Mo'g'uliston bor. So'nggi 5 yil ichida Mo'g'uliston gulkaram va brokkoli importini qiymat jihatidan 14 barobar, Vyetnam 13,9 barobarga oshirdi.

Aholi uchun turli investitsiya vositalari, jumladan, aksiyalar, obligatsiyalar yoki pensiya fondlari kabi imkoniyatlarning cheklanganligi sharoitida rivojlanayotgan mamlakatlarda, ayniqsa uy-joy narxlari oshib borayotgan bir paytda jamg'armalarni uy-joyga investitsiyalarga yo'naltirish tendensiyasi kuzatiladi.

Toshkent shahrida uy-joyga investitsiyalar daromadliligi tushib bormoqda. Xususan, joriy yil fevralda poytaxtda ko'p qavatli uy-joyga investitsiyalarning daromadliligi o'rtacha 32,4%ni tashkil qilgan bo'lsa, oktyabrda ushbu ko'rsatkich 12,2%gacha tushdi. Ushbu ko'rsatkich uy-joy joylashgan hudud va xonalar sonidan kelib chiqib, bir biridan sezilarli darajada farqlanadi:

- 1 xonali:** Mirzo Ulug'bek – 2,3% (fevralda – 25,7%), Shayxontohur – 17% (50%);
- 2 xonali:** Sergeli – 7,4% (19,4%), Shayxontohur – 17,2% (59%);
- 3 xonali:** Bektemir – 3,2% (33,7%), Yunusobod – 13,7% (48,7%);
- 4 xonali:** Bektemir – 2% (37,9%), Yunusobod – 17% (39,8%).

Izoh: Uy-joyning investitsion daromadliligi uy-joy narxlari yillik o'zgarishidan olinadigan daromad hamda ularni ijaraga berishdan keladigan yillik daromad yig'indisi asosida hisoblandi.

Uy-joy narxlari o'zgarishidan olinadigan daromad. 2024-yil fevralda poytaxtda uy-joy va ijara narxlari nisbatan yuqori bo'lgan hudud – Shayxontohur tumanida uy-joy narxlari ko'tarilishi hisobiga ko'riliши mumkin bo'lgan foya o'rtacha 35,8%ni tashkil etgan bo'lsa, oktyabr oyida ushbu ko'rsatkich 5,5%gacha tushdi. Shuningdek, oktyabrda uy-joy narxlari o'zgarishidan olinadigan o'rtacha daromad Mirobod (23,2%dan 1,9%ga) va Yakkasaroy (16,1%dan 3,5%ga) tumanlarida sezilarli darajada pasaygan.

Mirzo Ulug'bek va Uchtepa tumanlarida uy-joy narxlarning o'sishdan deyarli to'xtashi yoki biroz arzonlashishi natijasida oktyabr oyida mazkur hududlarda uy-joy narxlari o'zgarishidan olinadigan o'rtacha daromadlilik mos ravishda 2,6% va 2,4%ni tashkil etgan (fevral oyida 24,6% va 15%).

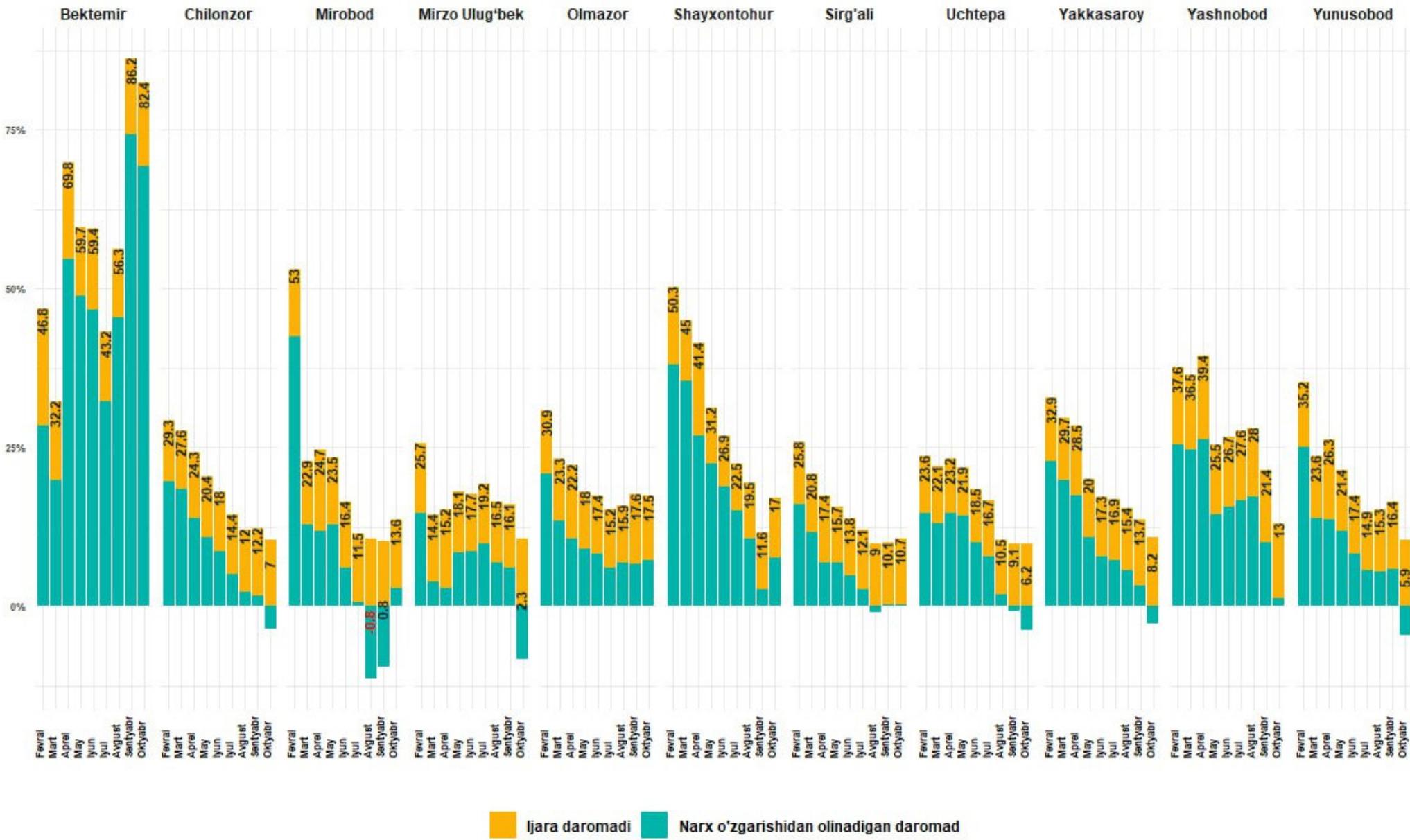
Uy-joylarni ijaraga berishdan olinadigan daromad. Joriy yil oktyabrda uy-joylar ijarasidan olinadigan yillik o'rtacha daromad Shayxontohur tumanida 10% (fevralda 11,6%), Mirobod tumanida 9,8% (10,4%), Yakkasaroy tumanida 9,5%ni (10,5%) tashkil etgan. Ushbu ko'rsatkich ijara narxlari nisbatan arzonroq bo'lgan tumanlar – Sergelida 9,3% (8,4%), Uchtepada 9,7% (8,6%), Chilonzorda 9,3% (9,3%) va Olmazorda 9,1%ni (9,4%) tashkil etgan. Ushbu raqamlar ijaradan keladigan o'rtacha daromad o'sishi sekinlashganidan dalolat beradi. Taqqoslash uchun 2023-yil yanvardan 2024-yil sentyabrgacha bo'lgan davrda jismoniy shaxslarning milliy valyutadagi depozitlari bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 21%ni tashkil etgan.

Daromadlilik darajasi bo'yicha 1 va 2 xonali xonadonlarning investitsion jozibadorligi yuqori hisoblanadi. Joriy yil fevral oyida 1 va 2 xonali xonadonlarga yo'naltirilgan investitsiyalar daromadliligi mos ravishda 35,6% va 30,8%ni tashkil etgan bo'lsa, oktyabr oyida ushbu ko'rsatkichlar 16,7% va 12,2%ga tushdi. Mazkur davrda 3 va 4 xonali xonadonlar uchun daromadlilik ko'rsatkichi sezilarli darajada tushgan (mos ravishda 10,1% (fevralda 33%) va 9,9% (30,3%)).

Rivojlanayotgan davlatlarda aholi jamg'armalarining uy-joyga yo'naltirilishi qisqa muddatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni oshirishi mumkin. Ammo, uzoq muddatda kapital bozorini rivojlantirish va aholi uchun diversifikatsiyalangan investitsiya imkoniyatlarini taqdim etish muhimdir. Shu yo'l bilan aholi jamg'armalari nafaqat saqlanishi, balki milliy iqtisodiyotning turli sohalariga investitsiya qilib, yanada kengroq rivojlanish imkonini beradi.

Tahlilda foydalanilgan ma'lumotlar olx.uz platformasidan veb-skreyping (web-scraping) orqali olingan bo'lib, bunda ijara narxi uchun 740 mingga va sotuv narxi uchun 1,500 mingga yaqin ma'lumotlardan foydalanildi.

1 xonali

Joriy yilning 14-noyabrida O'zbekiston Respublikasining «Bolalarni zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish to'g'risida»gi qonuni imzolandi. Xo'sh, ushbu qonun nega muhim edi?

Maktabdagi bulling o'quvchilarning ruhiy salomatligi va ta'lif natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatib, uzoq muddatda inson kapitalining rivojlanishi, demografik dividend, iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Bulling holatlari yuz berganda, u nafaqat jabrlanuvchilarning ruhiy yoki jismoniy holatiga zarar yetkazadi, balki ularning o'quv ko'rsatkichlarini pasaytirib, ta'lif olish darajasining tushishiga sabab bo'ladi. Bu esa o'z navbatida, malakasi past ishchi kuchining shakllanishiga olib keladi va natijada iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi,

Tadqiqotda O'zbekistonda olingen PISA 2022 so'rovi natijalaridan foydalanildi. So'rov mamlakatimizning turli hududlari bo'yicha 15 yoshli o'quvchilarning javoblarini mujassam etgan bo'lib, uning asosida yaratilgan ma'lumotlar bazasi 202 ta maktab va 7293 nafar o'quvchini qamrab oladi.

Mazkur so'rov natijalariga ko'ra, kamida har yetti o'quvchidan bittasi mактабда o'zini xavfsiz his qilmaydi va zo'ravonlik yoki bezorilikka guvoh bo'lgan. Ular yiliga kamida bir marotaba duch keladigan muammolar bular: o'quvchilarning yomon gaplarni tarqatishi (21%), maktab hududida boshqa o'quvchilar bilan urishishi (17%), boshqa bolalar tomonidan kansitilishi (16%).

MHTI mutaxassislarining tadqiqoti natijalariga ko'ra:

1. Repest modeli yordamida qilingan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabda xavfsizlik indeksining bir birlikka yomonlashishi o'quvchilarning bahosini matematikadan o'rtacha 5,2 ballga, o'qishdan 6,2 ballga, tabiiy fanlardan 4,7 ballga kamaytiradi.

2. Bullingga uchrash indeksining bir birlikka oshishi o'quvchilarning ballarini matematikadan o'rtacha 5,0 ballga, o'qishdan 5,4 ballga, tabiiy fanlardan 4,8 ballga kamaytiradi.

3. Bulling turlari orasida tovlamachilik (ya'ni, qo'rqitish orqali pulni tortib olish) o'quvchilarning akademik natijalariga eng kuchli ta'sir qilishi aniqlandi. Undan aziyat chekkan o'quvchilarning ballari matematikadan o'rtacha 57,6 ballga, o'qishdan 67,4 ballga, tabiiy fanlardan 67,0 ballga kamayishi aniqlandi. Shuningdek, jismoniy va og'zaki bulling kabilar ham o'quvchilarning ta'lif olishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardir.

Takliflar:

Finlyandiya tajribasidan kelib chiqib, O'zbekiston mактабларida ham bullingga qarshi KiVa dasturini amalga oshirish. KiVa dasturi o'z ichida bullingni oldini olish uchun darslar va onlayn o'yinlar, jabrlanuvchiga ma'noviy ko'mak, bulling bilan shug'ullangan bolaning ota-onasi bilan suhbat, maktab muhitini baholash uchun o'quvchilar va xodimlar uchun onlayn so'rovlardan o'tkazish kabilarni jamlagan.

Italiyaning "No Trap!" nomli bulling va kiberbullingga qarshi dasturini O'zbekiston uchun joriy etish. Bu dastur quydagi asosiy xususiyatlardan iborat:

- o'quvchilar, o'qituvchilar va psixologlar uchun resurslar va tayyorgarlikni taqdim etish;
- onlayn hamjamiyat orqali o'quvchilar o'rtasida muhokamalar tashkil etish;
- o'quvchilar tengdoshlaridan bullingga qarshi kurashish bo'yicha ta'lif olib bullingga qarshi kurashishini ta'minlash.

Institute for Macroeconomic
and Regional Studies

MAKTABLARDA O'QUVCHILARNING BILIM OLISHIGA SALBIY TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Bulling yoki bezorilik

«Tashabbusli byudjet» loyihasining 2024- yildagi ikki mavsumida jami 63049 ta tashabbusdan 52261 tasi (82,9 foiz) saralashdan o'tib, 20,82 mln. ovoz to'planishi hisobiga 4774 ta loyiha g'olib bo'ldi.

Asosiy ijtimoiy-iqtisodiy omillar (tadbirkorlik, ishsizlik, aholi zichligi) hamda "Tashabbusli byudjet" loyihasining ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik tahliliga ko'ra:

- aholi jon boshiga to'g'ri keladigan tadbirkorlar sonining tashabbuslar (loyihalar) soni bilan ijobiy bog'liqligi (korrelyatsiya koeffitsiyenti 0,51 ga teng);
- tadbirkorlar sonining g'olib tashabbuslar soni (0,61) va summasi (0,71) bilan ijobiy bog'liqligi (tashabbuslarning muvaffaqiyatli bo'lishi tadbirkorlar soniga bog'liq);
- ishsizlik darajasining g'olib tashabbuslar soni (-0,35) va jami tashabbuslar soni (-0,31) bilan salbiy bog'liqligi (ishsizlik darjasini yuqori bo'lgan aksariyat hududlarda tashabbuslar soni kam);
- aholi sonining barcha ovozlar soni (0,77), tashabbuslar soni (0,58) va g'olib tashabbuslar summasi (0,87) bilan ijobiy bog'liqligi (aholining ko'pligi tashabbuslarga qiziqishni va ularning muvaffaqiyatini orttiradi);
- shaharlarda tashabbuslarning muvaffaqiyatiga tadbirkorlik va ishsizlik darajasining ta'siri, qishloqlarda esa aholi sonining ta'siri salmoqli ekanligi aniqlandi.

Tashabbuslarning samaradorligini baholovchi muvaffaqiyat indeksi tahliliga ko'ra:

- sog'lijni saqlash (26,0) va oliv ta'lim muassasalarini ta'mirlash (20,4) hamda umumta'lim muassasalarini ta'mirlash (17,2) yo'nalishlari eng muvaffaqiyatli tashabbuslar bo'lgan bo'lsa, ko'cha chiroqlarini o'rnatish (1,4), mahalla guzarini ta'mirlash (1,3) va bolalar maydonchalarini barpo etish (1,0) nisbatan kamroq muvaffaqiyatga erishgan;
- hududlar bo'yicha muvaffaqiyat indeksining eng yuqori ko'rsatkichi Toshkent viloyatida (11,6), eng minimal ko'rsatkichi esa Xorazm viloyatida (5,0) qayd qilingan;
- kichik ma'muriy birliklar bo'yicha Kattaqo'rg'on shahrida (19,1) eng yuqori, Tuproqqa'l'a tumanida (2,6) eng kam ko'rsatkich qayd etilgan;
- muvaffaqiyat indeksi shaharlarda tumanlarga nisbatan kattaroq bo'lib, TOP-20 talik hududlarga Bekobod, Nurafshon, Olmaliq, Namangan, Chirchiq, Xonobod, Shirin, Angren shaharlari kirgan.

Tadqiqot natijalari "O'zbekiston-2030" strategiyasining 46-maqsadini amalga oshirishda tashabbuslarning samaradorligini kuchaytirish uchun muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

**"TASHABBUSLI BYUDJET" LOYIHASI NATIJALARI KO'RSATKICHALARINING
ISHSIZLIK DARAJASI BILAN BOG'LIQLIGI**

harorat xaritasi

	Tashabbusli loyihalar	Barcha berilgan ovozlar	G'olib loyihalar	G'olib loyihalar summasi
Ishsizlik darajasi (7%dan) yuqori bo'lgan hududlar				
Surxondaryo viloyati	0,00	-0,45	-0,65	-0,51
Sirdaryo viloyati	0,16	0,29	-0,65	0,04
Qashqadaryo viloyati	0,13	0,38	-0,26	-0,25
Jizzax viloyati	-0,55	-0,62	-0,43	-0,61
Qoraqalpog'iston Respublikasi	-0,53	-0,60	-0,41	-0,70
Farg'on'a viloyati	-0,48	-0,17	-0,70	-0,66
Andijon viloyati	-0,10	-0,08	-0,52	-0,41
Namangan viloyati	0,42	0,08	-0,19	0,08
Ishsizlik darajasi (6,5% dan 7,0% gacha) o'rtacha bo'lgan hududlar				
Toshkent viloyati	0,16	0,55	-0,30	0,00
Samarqand viloyati	-0,46	0,16	-0,53	-0,37
Xorazm viloyati	-0,58	0,36	-0,31	-0,21
Buxoro viloyati	-0,50	-0,43	-0,66	-0,59
Ishsizlik darajasi (6,5% dan) past bo'lgan hududlar				
Navoiy viloyati	-0,03	-0,02	-0,29	-0,29
Toshkent shahri	-0,22	-0,48	-0,25	-0,22

Izohlar:

Manba: "Tashabbusli byudjet" loyihasi natijalari "Open budget" portalini ma'lumotlari asosida hisoblangan

* Hisob-kitoblar korrelatsion va regression tahsil usullari yordamida amalga oshirilgan

**ITIMOY-IQTISODIY OMILLARNING "TASHABBUSLI BYUDJET" LOYIHASI
NATIJALARI BILAN BOG'LIQLIGI**

harorat xaritasi

	Tadbirkorlik	Ishsizlik	Aholi zichligi	Tashabbusli loyihalar	Barcha berilgan ovozlar	G'olib loyihalar	G'olib loyihalar summasi	G'olib loyihalar to'plagan ovoz
	Tadbirkorlik	Ishsizlik	Aholi zichligi	Tashabbusli loyihalar	Barcha berilgan ovozlar	G'olib loyihalar	G'olib loyihalar summasi	G'olib loyihalar to'plagan ovoz
Tadbirkorlik	1,00	-0,54	0,76	0,51	0,43	0,61	0,71	0,40
Ishsizlik	-0,54	1,00	-0,26	-0,31	0,08	-0,35	-0,29	0,10
Aholi zichligi	0,76	-0,26	1,00	0,58	0,77	0,66	0,87	0,74
Tashabbusli loyihalar	0,51	-0,31	0,58	1,00	0,42	0,47	0,57	0,38
Barcha berilgan ovozlar	0,43	0,08	0,77	0,42	1,00	0,51	0,69	0,99
G'olib loyihalar	0,61	-0,35	0,66	0,47	0,51	1,00	0,82	0,48
G'olib loyihalar summasi	0,71	-0,29	0,87	0,57	0,69	0,82	1,00	0,67
G'olib loyihalar to'plagan ovoz	0,40	0,10	0,74	0,38	0,99	0,48	0,67	1,00

yuqori ijobjiy bog'liqlik (+1)

yuqori salbiy bog'liqlik (-1)

Izohlar:

Manba: "Tashabbusli byudjet" loyihasi natijalari "Open budget" portalini ma'lumotlari asosida hisoblangan

* Hisob-kitoblar korrelatsion va regression tahsil usullari yordamida amalga oshirilgan

Tahsil davomida IPI (Investment Performance Index - Investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi indeksi) indeksidan foydalanildi. Ushbu indeksning me'yordagi ko'satkichi 1,00 ga teng bo'lib, u investitsiyalarni jalb qilish siyosati yaxshi yo'lga qo'yilganini bildiradi. Indeks qiymatining me'yordan yuqoriligi jalb qilinayotgan investitsiyalardan samarali foydalanish imkoniyatlari mayjudligini, aksincha past qiymatlar hududga qo'shimcha investitsiyalarni jalb qilishga e'tibor qaratish zarurligini anglatadi.

2024-yilning yanvar-sentyabr oylarida respublika bo'yicha asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 343,1 trln. so'mga yetgan. Bu 2023-yilning mos davridagiga nisbatan 1,3 marotaba ko'p. Xorijiy investitsiya va kreditlar hajmi 1,6 barobar oshgan va 233,0 trln. so'mga teng bo'lgan.

2024-yilning dastlabki to'qqiz oyi ma'lumotlari asosida hisoblangan IPI indeksiga ko'ra, quyidagilar aniqlandi:

Aksariyat hududlarda asosiy kapitalga investitsiyalar bo'yicha me'yor ko'satkichiga qaraganda yuqori qiymatlar saqlanib qolmoqda. Bu borada Buxoro (2,15), Namangan (1,91) va Jizzax (1,70) viloyatlari boshqalarga nisbatan ajralib turibdi. Surxondaryo (1,06) va Andijon (0,93) viloyatlarida me'yordagi ko'satkichiga yaqin qiymatlar qayd etildi.

To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar bo'yicha Buxoro (2,92) va Namangan (2,06) viloyatlarida me'yordagidan ancha yuqori natijalar kuzatildi. Andijon (1,08) va Navoiy (0,99) viloyatlarida me'yor ko'satkichiga yaqin qiymat qayd etildi. Toshkent shahrida (0,54) indeks 1 dan ancha past bo'ldi.

Shuningdek, tadqiqot davrida qayd etilgan ko'satkichlarni avvalgi uch chorak natijalari bilan taqqlash asosida quyidagilar aniqlandi:

So'nggi yillarda asosiy kapitalga investitsiyalar tarkibida to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarining hajmi ortib borishi IPI indeksi qiymatlarining tebranishiga kuchli ta'sir saqlanib qolmoqda.

Xususan, Buxoro va Namangan viloyatlarida xorijiy investitsiyalar hisobiga amalga oshirilgan loyihalar yuqori indeks qiymatlarining shakllanishiga sabab bo'lgan.

Kristian Lessmann 1980-2009 yillarda dunyoning 55 ta mamlakati bo'yicha olib borgan tadqiqoti davomida to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning notekis taqsimlanishi hududlar miqyosida nomutanosiblikka olib kelishi mumkinligini aniqlangan.

Shuningdek, aholining hududlar orasida yuqori mobilligi va davlatlarning resurslarni samarali qayta taqsimlash siyosati kabi omillar yuqoridagi salbiy ta'sirni kamaytirishi mumkinligi qayd etilgan.

Ta'kidlash kerakki, IPI indeksi hududlar miqyosida investitsiyalarning miqdor ko'satkichlari asosida tahlil qilingan bo'lib, ularning sifat ko'satkichlarini anglatmaydi.

2024-yilning yanvar-sentyabr oylarida hududlar bo'yicha investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi IPI indeksi

Meyorda

	2023 - Q 4		2024 - Q 1		2024 - Q 2		2024 - Q 3	
	AKI*	TTXIK**	AKI*	TTXIK**	AKI*	TTXIK**	AKI*	TTXIK**
Buxoro viloyati	1,78	2,20	2,36	2,90	2,35	2,92	2,15	2,76
Namangan viloyati	1,33	1,30	2,25	2,62	1,77	2,06	1,91	2,35
Jizzax viloyati	1,51	1,91	1,64	1,28	1,55	1,92	1,70	1,21
Toshkent viloyati	1,25	1,39	1,25	1,23	1,36	1,37	1,46	1,50
Qoraqalpog'iston Respublikasi	1,10	1,18	1,37	1,53	1,49	1,60	1,37	1,48
Sirdaryo viloyati	2,16	3,69	1,34	0,90	1,29	1,55	1,34	1,63
Qashqadaryo viloyati	1,12	1,10	1,73	2,06	1,62	1,88	1,27	1,38
Surxondaryo viloyati	1,33	1,66	1,83	2,01	1,13	1,20	1,06	1,12
Andijon viloyati	0,81	1,00	1,06	1,10	0,88	1,00	0,93	1,08
Toshkent shahri	1,13	0,60	0,79	0,44	0,94	0,54	0,89	0,48
Samarqand viloyati	1,09	0,91	1,04	1,01	1,02	0,91	0,86	0,66
Navoiy viloyati	0,96	1,11	0,94	1,15	0,86	0,96	0,85	0,99
Farg'ona viloyati	0,93	0,88	0,89	0,73	0,77	0,75	0,77	0,74
Xorazm viloyati	0,99	0,83	0,74	0,70	0,81	0,73	0,72	0,62

* Asosiy kapitalga investitsiyalar IPI indeksi

** To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar IPI indeksi

Tahlil jarayonida 180 ta tuman va shaharda istiqomat qiluvchi 7843 nafar ish beruvchi ishtirokida 172 ta mutaxassislik kesimida so'rov o'tkazildi.

Bugungi kunda O'zbekiston mehnat bozorida savdo sohasi, xususan onlayn savdo sohasida mutaxassislarga talab eng yuqori ekanligi ma'lum bo'ldi.

Ma'lumot uchun: So'rovda qatnashgan ish beruvchilarning katta qismi (23,4 foizi) savdo sohasida faoliyat yuritadi. Respublikadagi jami korxonalar orasida savdo korxonalarining ulushi eng yuqori bo'lib, 32,5 foizni tashkil etadi. Bu esa o'z navbatida aynan savdo sohasi mutaxassislariga talab yuqoriligini asoslaydi.

Qishloq xo'jaligi va sanoat sohasi mutaxassislari, xususan, qishloq xo'jaligi va sanoat uskunalarini mexanigi (1,7 foiz), qishloq xo'jaligi va qurilish texnikasi mutaxassislari (1,4 foiz), traktor, buldozer, kombayn haydovchilari (1,4 foiz), agronomlar (1,3 foiz), kashtachi, tikuvchi va to'quvchilarga ham talab yuqori (1,7 foiz).

Ta'llim muassasalarida xorijiy tillar (ingliz, nemis, koreys va boshqa chet tillar), matematika va IT o'qituvchilariga (1,2 foiz) ham talab bor.

Hozirgi kunda davlat sektori va xususiy sektorga tegishli korxonalarda marketolog, IT dasturchilari, buxgalterlar, kadrlar bilan ishlash bo'yicha xodimlarga talab yuqori.

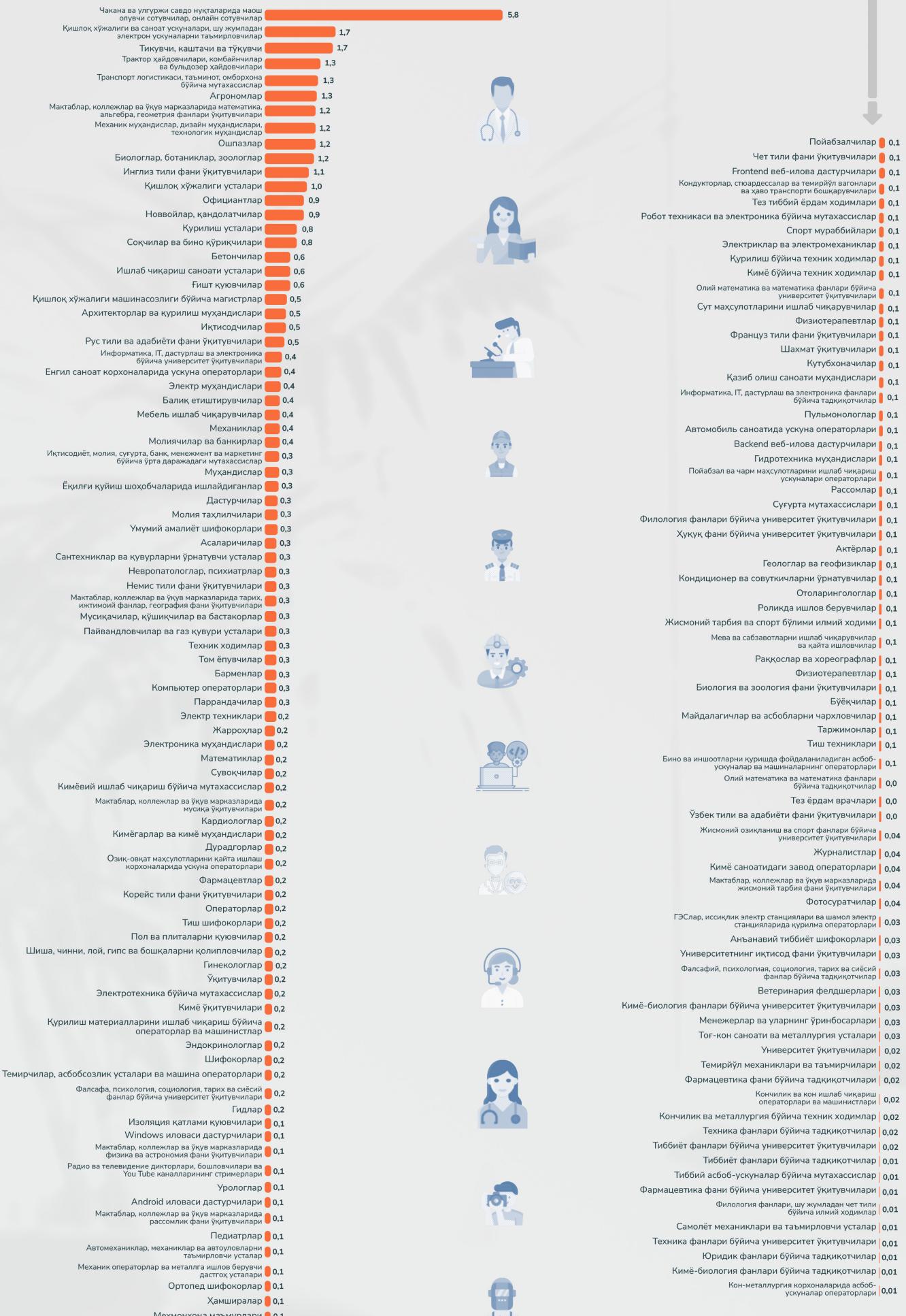
Shuningdek, malaka talab etilmaydigan farrosh, haydovchi va bog'bonlarga ham talab yuqori ekanligi aniqlandi. Buni ular orasida qo'nimsizlik darajasi yuqoriligi bilan izohlash mumkin.

Aytib o'tish joizki, respublika miqyosida 172 turdag'i mutaxassislikka talab bor, lekin hududlar kesimida ayrim turdag'i mutaxassislarga talab umuman yo'q.

Institut kelgusi so'rovlarda kasblar ko'lamin'i kengaytirish va natijalarni raqamlashgan platforma orqali keng jamoatchilikka yetkazishni rejashtirgan. Mazkur tahlil natijalari ta'llim muassasalari, o'quv markazlari, kasb egallamoqchi bo'lgan yoshlar va ularning ota-onalari uchun mehnat bozori haqida ma'lumot berishda foydali bo'lishi mumkin.

КАСБЛАРГА БУГУНГИ КУНДАГИ ТАЛАБ

умумий талабга нисбатан фоизда

INSTITUT JAMOASI

